

27. *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin işlevleri üzerine¹

Serdar KARAOĞLU²

APA: Karaoğlu, S. (2021). *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin işlevleri üzerine. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 498-530. DOI: 10.29000/rumelide.997531.

Öz

Tümcede fiil zarflarla nitelenir. Zarflar fiilleri, sıfatları ve zarfları nitelik, nicelik, zaman, durum, yer vb. çeşitli yönlerden etkileyen sözcükler / öbeklerdir. Fiillere eklenerek zarflar gibi fiillerin zamanını, durumunu ve miktarını belirtici yapılar oluşturan eklere zarf-fiil (ulaç) denir. Zarf-fiiller *-(y)IncA*, *-(y)AlI*, *-(y)ArAK*, *-(y)Ip* gibi birincil; *-{mAKsIzIn}*, *-{mAKlA}*, *-{mAsIylA}*, *-{cAsInA}*, *-(y)AsIyA* gibi isim-fiil ve sıfat-fiil ekinin durum ekleriyle genişlemiş şekli olan ve *-{r.....-mAz}*, *-{DI.....-mAdI}*, *-{DI mI}*, *-{sA}* gibi farklı yapılarla oluşan ikincil zarf-fiiller olarak çeşitlilik gösterir. Zarf-fiiller tümce içerisinde sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi yan tümce oluşturur. Bu yan tümceler zaman çizgisinde ana tümceler gibi bir dilim açar ve ana tümcenin fiilinden önce, sonra ya da eşzamanlı gerçekleşir. Sözcenin olduğu bağlam ve tümce bileşenlerinin özelliklerine bağlı olarak biçimbirimler çeşitli anlamsal ve dilbilgisel işlevler üstlenir. Herhangi bir fiilin içyapısında gerçekleşim zamanı olarak ifade edilen kılınmış özellikleri bakımından ise ana tümce ve yan tümce arasında oluşan kombinasyonlar doğrultusunda zarf-fiiller farklı işlevlere bürünebilmektedirler. Bu bağlamda *-(AsI)* sıfat-fiil ekinin *+(y)A* durum ekiyle genişletilmesi sonucu oluşan *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki hakkında alan yazında bulunan bilgiler verilecektir. Daha sonra ise temel tümce ve yan tümcedeki fiillerin kılınmış özelliklerine göre tümceye kattığı işlevler betimlenecektir. Söz konusu zarf-fiil ekiyle oluşan kimi *fiil -(y)AsIyA* yapılarının edat ve zarf olarak dilbilgiselleşme süreci üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Dilbilgiselleşme, kılınmış, zarf-fiil, zarf, edat

On the functions of *-(y)AsIyA* gerund suffix

Abstract

In the sentence, the verb is characterized by adverbs. Words / phrases that affect verbs, adjectives and adverbs in various aspects such as quality, quantity, time, situation, place, etc. are called adverbs. The structures that indicate the tense, state, and quantity of a verb like adverbs attached to verbs are called a gerund. Gerunds are divided into two categories, primary such as *-(y)IncA*, *-(y)AlI*, *-(y)ArAK*, *-(y)Ip* and secondary such as *{mAKsIzIn}*, *-{mAKlA}*, *-{mAsIylA}*, *-{cAsInA}*, *-(y)AsIyA*, *-{r.....-mAz}*, *-{DI.....-mAdI}*, *-{DI mI}*, *-{sA}*. Gerunds form subordinate clauses such as adjective-verb and noun-verb in a sentence. These subordinate clauses create a slice in the timeline like main clauses and occur before, after, or simultaneously with the verb of the main clause. Gerunds can take on different functions in line with the combinations formed between the main clause and the subordinate clause in terms of the aktionsart, which is expressed as the realization time in the

¹ Bu çalışma 04-07 Aralık 2013 tarihinde gerçekleştirilen VI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Afyonkarahisar, Türkiye). serdarkoglu26@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8506-0082 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 10.08.2021-kabul tarihi: 20.09.2021; DOI: 10.29000/rumelide.997531]

internal structure of any verb. In terms of the aktionsart, which is expressed as the realization time in the internal structure of any verb, the gerund can undertake different functions in line with the combinations formed between the main sentence and the subordinate sentence. In this context, the gerund suffix $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$, which is formed as a result of expanding $\text{-}\{\text{AsI}\}$ adjective-verb suffix with $\text{-}\{(y)\text{A}\}$ case suffix, is the subject of the present study. Primarily, information about the $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ gerund suffix in the literature will be given. Then, the functions that the verbs in the main sentence and clause add to the sentence will be described according to their aktionsart characteristics. The grammaticalization process of some verb- $\{(y)\text{AsIyA}\}$ structures formed with the aforementioned gerund suffix will be emphasized.

Keywords: Grammaticalization, aktionsart, gerund, adverb, particle

Giriş

Biçimbirimler dilde anlam aktarımını sağlayan unsurlardır. Anlam taşıyıcı olan biçimbirimler sözlüksel ve dilbilgisel biçimbirimler olmak üzere ikiye ayrılır. Söz konusu biçimbirimler kendi içerisinde de bağımlı ve bağımsız biçimbirimler olarak ikiye ayrılır (Adalı, 2004, s. 13, 27; Boz, 2012, s. 4). Sözlüksel ve dilbilgisel biçimbirimlerin anlam taşıyabilmesi için sözce ve tümcede kullanımı gereklidir. Bu kullanım sonucu sözlüksel biçimbirimler zamanla dilbilgisel biçimbirimlere dönüşebilir (Günay, 2007, s. 15-18).

Sözcenin oluştuğu bağlam ve tümce bileşenlerinin özelliklerine bağlı olarak biçimbirimler çeşitli anlamsal ve dilbilgisel işlevler üstlenir. Bu bağlamda eldeki çalışmada bağımlı dilbilgisel biçimbirimler içinde yer alan $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil eki üzerinde durulacaktır. Çalışmada şu soruların yanıtları aranacaktır:

1. $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil eki eklendiği fiilin kılımsız değerine göre işlev farklılığı göstermekte midir? İşlev farklılığı gösteriyorsa bundaki etken nedir?
2. Temel tümce ve yan tümcenin öğeleri aynı / farklı olduğunda $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil ekinin işlevinde değişiklik olmakta mıdır?
3. Dilbilgiselleşme bağlamında *fiil-}\{AsIyA}\}* yapısındaki fiillerin ve $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil ekinin görünümü nedir?

Bu doğrultuda öncelikle birinci bölümde kavramsal çerçeve verilecektir. İkinci bölümde çalışmanın yöntemi belirtilecektir. Daha sonra üçüncü bölümde temel tümce (=TT) ve yan tümcedeki (=YT) fiillerin kılımsızlarına göre oluşan kombinasyonlarda $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil ekinin işlevleri üzerinde durulacak ve *fiil-}\{(y)\text{AsIyA}\}* yapısının dilbilgiselleşme bağlamında görünümü betimlenecektir. Sonuç bölümünde ise çalışma sorularının yanıtları verilecektir.

1. Kavramsal çerçeve

1.1. Zarf-fiil ve bir zarf-fiil eki olarak $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$

Tümcede fiil zarflarla nitelenir. Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve zarfları zaman, durum, ölçü (miktar), yer ve soru gibi çeşitli yönlerden etkileyen sözcüklere / öbeklere zarf denir (Akçataş, 2019, s. 109). Fiillere eklenerek zarflar gibi fiillerin zamanını, durumunu ve miktarını belirtici yapılar oluşturan eklere ise

zarf-fiil (ulaç) denir. Yılmaz (2009, s. 93), zarf-fiili fiil gövdesinin dile getirdiği eylemi, eylem tarzı, kıyaslama objesi, herhangi bir zaman, sebep, sonuç, aykırı düşme-bağdaşmama, yerini verme, yerine geçilme (yeri doldurma), şart, amaç vb. taksis zarf anlamlarından birinin imgesinde temsil eden; bitimsiz olabileceği gibi çekimlenen veya çekimlenmeyen bitimli³ şekli de olabilen fiil şekli olarak tanımlamaktadır. Zarf-fiiller yapı ve işlevleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Korkmaz (2014, s. 841-889) zarf-fiilleri yapılarına göre *-(y)IncA*, *-(y)AlI*, *-(y)ArAK*, *-(y)Ip* gibi gerçek zarf-fiiller, *-{mAkSIZIn}*, *-{mAkIA}*, *-{mAsIyIA}*, *-{cAsInA}*, *-(y)AsIyA* gibi isim-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan zarf-fiiller ve *-{r.....-mAZ}*, *-{DI.....-mAdI}*, *-{DI mI}*, *-{sA}* gibi değişik yapıdaki zarf-fiiller biçiminde sınıflandırırken işlevlerine göre temel olarak tarz bildiren zarf-fiiller ve zaman bildiren zarf-fiiller biçiminde sınıflandırmıştır. Korkmaz'ın sınıflandırmasına göre *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki isim-fiil ve sıfat-fiillerle kurulan zarf-fiiller içerisinde yer almaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinde *-(esiy(/n)e)* olarak tanıklanan ek için Salan, (2020, s. 63), “belirli bir zaman diliminde geçen sürenin miktarını bitiş noktası bakımından sınırlandırmıştır” değerlendirmesinde bulunur:

- (1) a) “Ya'nî şatu eyleseler hâcılar gelesiye, yâ orağ vaktına, yâ hırmen vaktına...”
- b) “şatı kılmak harman döğesine üzüm kesesine”
- c) “Ol nefesüñ dükenesine küye durur.” (Salan, 2020, s. 64)

Osmanlı Türkçesinde de tanıklanan *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekini, Abdurrahman Fevzi Efendi “sınırlama edatı” olarak değerlendirdiği *degin*, *dek* bahsinde söz konusu çekim edatlarıyla kullanımında verir:

- (2) a) “Zeyd ağşama degin gelürdi şimdiye degin gelmedi.”
- b) “Zeyd gelene degin Bekir gider.”
- c) “Bekir gelineye degin Hâlid gider.”
- d) “Sen gelesiye degin ağşam olur.”
- e) “Şimdiye anlamadıñsa hiç anlayacağıñ yokdur.”
- f) “Zeyd söyleyene dek, Bekir anlayıncaya dek, sen gelesiye dek iş biter.” (Erdem, 1998, s. 175)

Söz konusu ekin *degin*, *dek* olmaksızın kullanımı da söz konusudur.

- (3) a) “Batasıya gitti.”
- b) “Ölesiye koştı.”
- c) “Atı öldüresiye koşturdu.” (Erdem, 1998, s. 178)

Deny (2012, s. 430, 878), Osmanlı Türkçesinde ardına *kadar*, *değın*, *dek*, *cek* gibi sınırlayıcı edatlar alması ile oluşan yönelme durumlu *-(y)AsIyA* kadar} *sınırlanışlı zarf-fiil* yapısının *-(y)IncAyA* (kadar)} ile aynı anlamda kullanıldığını belirtmiştir. Araştırmacı yapının Karaman lehçesinde sık kullanıldığını söylemiş ve söz konusu zarf-fiil ekinin *-(y)AsIyA* biçiminde edat olmaksızın da kullanılabilirliğini tanımlamıştır:

- (4) a) “Onu bulasıya kadar ben size yardım ederim.”
- b) “Atı öldüresiye koşturdu ki hayvanı çatladasıya sürdü de denilir.” (Deny, 2012, s. 430, 878)

³ Bu durum Korkmaz tarafından bitimsiz olarak kabul edilir. (Korkmaz, 2014, s. 841).

Araştırmacı $\{-\text{AsI}\}$ sıfat-fiil ekinin üzerine $\{+(y)A\}$ durum eki aldığı (5a)'daki gibi ifadelerde ayrıca $\{+c\text{AsInA}\}$ ekine benzer bir anlamın da bulunduğunu belirterek söz konusu biçimi $\{-\{(y)AsIyA\}$ kadar yapısının basit bir çeşidi olarak değerlendirmiş ve (6a)'daki gibi bu tür kullanımların bir adın belirticisi olabileceğini aktarmıştır:

(5) a) “cıldırasiya sevmek”

(6) a) “cıldırasiya bir muhabbet” (Deny, 2012, s. 430)

Ayrıca araştırmacı, $\{-\text{AsI}\}$ sıfat-fiil eki ile birlikte $\{+(y)A\}$ durum ekinin bulunmasını, söz konusu durum ekini alan bir fiil ile kullanımın doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir:

(7) a) “Batasiya gitti? Padişah... ‘Nirde elenirmiş sormadın mı’ dedi de ‘Hayır, padişahım sorasiya kalmadı geçiverdiler.” (Deny, 2012, s. 430)

Korkmaz'a (2014, s. 880) göre, “Eski Anadolu Türkçesinde işlek bir sıfat-fiil eki olan $\{-\text{AsI}\}$, Türkiye Türkçesine, o dönemin artık kaybolmuş bir uzantısı ve köy romanları yoluyla Anadolu ağızlarından yazı diline aktarılmış seyrek bir şekil olarak geçmiştir”. Araştırmacı, $\{-\text{AsI}\}$ gelecek zaman ekinin $\{+(y)A\}$ durum ekiyle genişletilmesi sonucu oluşan $\{-\{(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin “ecek kadar, bir zamana kadar” anlamıyla asıl fiildeki hareketin zaman sınırını belirleyen bir işlev yüklediğini söylemiştir.

Banguoğlu (2007, s. 435, 439-440), bitim zarf-fiilleri olarak değerlendirdiği $\{-\{(y)IncAyA\}$ kadar}, $\{-\{(y)AnA\}$ kadar}, $\{-\{(y)AsIyA\}$ kadar yapılarının aynı anlamda TT'nin bitim zamanını gösterdiğini belirtmiştir. Araştırmacı $\{-\{(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin $\{-\{mIş\}$, $\{-\{(X)r\}$, $\{-\{AcAk\}$, $\{-\{(X)yor\}$ üzerine gelen $\{+CA\}$, $\{+CAsInA\}$ gibi *tutmaca karşılaştırma zarf-fiilleri* yaptığını söylemiştir: *patlayasiya, öldüresiye, cıldırasiya, tüketsiye*

Yılmaz (2009, s. 133-134), $\{-\{(y)AsIyA\}$ eki için “1) Belirteçleştirilmiş eylem, tamlanan eylemin kronolojik bitiş sınırındadır. 2) Tamlanan eylem, belirteçleştirilmiş eylemle varsayımsal olarak karşılaştırılır.” değerlendirmesinde bulunmuştur. Araştırmacı “varsayımsal karşılaştırma” işlevi açısından $\{+c\text{AsInA}\}$ vb. biçimlerle benzerlik kurmuştur. Hem $\{-\{(y)AsIyA\}$ hem de $\{-\{(y)AsIyA\}$ değin / dek / kadar yapısının zaman zarfı (tamlanan eylemin bitiş sınırı) dile getirdiğinde $\{-\{(y)IncAyA\}$ dek / değin / kadar} ve $\{-\{(y)AnA\}$ dek / değin / kadar} yapılarıyla eş anlamlı olduğunu söylemiştir.

Lewis (2000, s. 181), $\{-\text{AsI}\}$ dilbilgisel zaman işaretleyicisinin yönelme durumlu biçimi olarak çoğunlukla kalıp ifadelerde görüldüğünü belirtmiştir: *cıldırasiya sevmek, baylısiya güldüler vb.* Araştırmacı, $\{-\{(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin “to the point of” anlamında kullanıldığını, $\{-\{mAmAsIyA\}$ olumsuz biçiminin bulunduğunu ve $\{-\{(y)AsIyA\}$ kadar} biçiminin $\{-\{(y)IncAyA\}$ kadar}'ın Anadolu ağızlarındaki kullanımı olduğunu belirtmiştir.

Göksel ve Kerslake, (2005, s. 55) $\{-\{(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin hayali son nokta açısından bir hareketin gerçekleştirilme derecesini anlatan zarflar oluşturduğunu söyleyerek *ölesiye* ‘to the point of dying’, *doyasiya* ‘to the point of fulfilment / satisfaction’ örneklerini vermiştir.

van Schaaijk, (2020, s. 187-188) fiilin bildirdiği hareket veya durumun sonucunu gösteren zarflık (adverbial) ifadesi oluşturduğunu belirtmiştir. Araştırmacı *doyasiya, ölesiye, kıyasıya, veresiye* sözcüklerini sözlükselleşmiş birim olarak vermiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda $\{-\{(y)AsI\}$ sıfat-fiil ekine $\{+(y)A\}$ durum ekinin eklenmesi ile oluşan $\{-\{(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin temel olarak iki işlevi üzerinde durulmaktadır:

- i. YT'ler oluşturarak TT'nin zamansal olarak gerçekleşim sınırını belirlemek.
- ii. Varsayımsal ifadeler oluşturmak.

-(y)AsIyA ekinin birinci işlevi, TT gibi ögelere sahip YT'ler oluşturması yönüyle zarf-fiil eki işlevidir. Varsayımsal ifadeler oluşturma işlevi ise dilbilgisel birim olan *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin oluşturduğu yapıyla birlikte daha dilbilgisel bir özellik kazanması ile ilgilidir. Söz konusu ek bu tür kullanımlarda görece zarf-fiil eki işlevinden soyutlanmakta ve oluşturduğu yapı dilbilgiselleşerek sözlükselleşmiş *çıldrasıya, doyasıya, kıyasıya, olasıya, öldüresiye, ölesiye* ya da henüz sözlükselleşmemiş *bayılasıya, çatlayasıya, koşasıya vb.* zarflar oluşturmaktadır.

1.2. Fiillerde kılınış

“Eylemin belirttiği oluşun başlama, bitiş, sürekliliği ifade ettiğini gösteren anlamsal ulam”a (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011, s. 174) yani “fiilin iç zamanı”na kılınış denir (Karadoğan, 2009, s. 7).

Kılınış ile ilgili ilk çalışma, fiilleri “kinesis” (devinimler) ve “energeia” (faaliyetler) biçiminde sınıflandıran Aristo'ya aittir. Kılınış konusunda bir çok özelliği gündeme taşıyan ise Vendler (1957)'dir. Vendler (1957), fiilleri hâl (state), faaliyet (activity), başarı (accomplishment), erişiş (achievement) biçiminde sınıflandırmıştır. Daha sonraki çalışmalar Vendler'in çalışmasını geliştiren / eleştiren mahiyette çalışmalardır (Doğru, 2020, s. 10-11).

“Her şey zıttı ile vuku bulur” ilkesinden hareketle fiiller *sürekli / süreksiz, erekli / ereksiz, durağan / dinamik, anlık / anlık olmayan, homojen / heterojen vb.* karşıtlıklarla ele alınmıştır (Vendler 1957, Comrie 1976, Smith 1997, Johanson 2016). Bu karşıtlıklar fiillerin *dönüşümlü / dönüşümsüz* karşıtlığının alt sınıflandırmalarıdır (bk. Bacanlı, 2014, s. 64). Temel olarak fiiller kılınış açısından *dönüşümlü / dönüşümsüz* olmalarına göre iki temel grupta yer alır. *Dönüşümlü fiiller baş dönüşümlü ve bitiş dönüşümlü* olmak üzere iki çeşittir. *Baş dönüşümlü* iki evreli fiillerdir. Birinci evreden sonra *sürek* belirtmelerinden dolayı ikinci evrede *dönüşümsüz* özellik sergilerler (Johanson, 2016).

Eylemde gerçekleşme sürecinde belirli noktalar vardır. Bu noktalar eylemden eyleme değişerek ‘sürek’ ya da ‘sınır’ belirtir. Baş dönüşümlü fiillerin taşıdıkları anlamı gerçekleştirebilmek için ön sınırı, bitiş dönüşümlü fiillerin ise son sınırı aşmaları gerekir. Dönüşümsüz fiillerde ise taşıdıkları anlamın gerçekleşmesi için herhangi bir sınır yoktur. Böylelikle bir ‘sürek’ bildirirler (Uğurlu, 2003, s. 128; Johanson, 2004, s. 180-181; Karadoğan, 2009, s. 10, 15, 18; Aydemir, 2019, s. 20).

1.3. Dilbilgiselleşme

Dilbilgiselleşme adı altında dilbilgiselleşme teorisinden ilk bahseden Antoine Meillet'tir (Gökçe, 2013, s. 23). Kuryłowicz dilbilgiselleşmeyi “sözlüksel birimden dilbilgisel konuma, düşük dilbilgisel konumdan yoğun dilbilgisel konuma değişen bir biçimbirim dizisinin gelişimi” şeklinde tanımlamaktadır. (Kuryłowicz, 1965 akt. Gökçe, 2013, s. 25, Can, 2018, s. 12; Lehmann, 2002, s. 10).

Tanımdan da anlaşıldığı üzere dilbilgiselleşme “sadece bağımsız sözlüksel birim(lerin) > gramatikal konum(lara) değil, düşük gramatikal konum(dan) > yoğun gramatikal konum(a)” gelişimdir (Gökçe, 2013, s. 25).

McMahon, dilbilgiselleşmeyi isim, fiil, sıfat gibi büyük sözlüksel kategorilerden edat, zarf, yardımcı fiil gibi küçük dilbilgisel kategorilerin oluşması olarak tanımlar. Daha sonra bu yapıların eklere dönüşebileceğini belirtir (1994, s. 160).

Dilbilgisel birimlerin kaynağının isim ve fiiller olması yönüyle isim ve fiiller büyük kategori içerisinde yer alır (Hopper, 1996, s. 231; Gökçe, 2013, s. 33). Hopper ve Traugott (2003, s. 107), büyük kategorinin (isim, fiil) genellikle bütün dünya dillerinde tutarlılıkla belirlenebildiğini küçük kategorinin ise (edat, bağlaç, yardımcı fiil, zamir) dilden dile değiştiğini belirtir. Araştırmacılar sıfat ve zarfları ara kategori olarak değerlendirir:

büyük kategori > (ara kategori) > küçük kategori

Bu bağlamda Can (2018, s. 37), birimin dilbilgiselleşmesi ile dilbilgisel derecesi artarken özerklik derecesinin azaldığını, buna göre Türkçede birimlerin sahip oldukları dilbilgiselleşme derecelerine göre üçe ayrıldığını belirtir:

büyük kategori > ara kategori > küçük kategori
isimler ve fiiller zamir, sıfat, zarf edat, bağlaç, yardımcı fiil, ünlem

Her birimin dilbilgiselleşme dereceleri farklı olduğu için her birim için ayrı derecelendirme yapmak gerektiğini belirten araştırmacı, edatları ele aldığı çalışmasında edatların dilbilgiselleşme derecelerini şu biçimde verir (Can, 2018, s. 37):

büyük kategori > ara kategori > ikincil ara kategori > küçük kategori
isimler, fiiller zamir, sıfat, zarf ikincil edat edat

Tek yönlü bir değişim olan dilbilgiselleşme (Haspelmath, 1998, s. 318) söylemden sıfır biçimbirime ilerleyen bir süreçtir:

söylem > söz dizimi > biçimbirim > biçim sesbirim > sıfır (Givon, 1979, s. 209)

Söylemde başlayıp sıfır biçimbirimle sonuçlanan (Givon, 1979, s. 209) dilbilgiselleşme sürecinde sadece kategori değişikliği değil bütüncül bir değişim olarak söz dizimi, biçim bilgisi, ses bilgisi ve anlam bilgisi yönünden de değişim / kayıp / etkileşim söz konusudur (Heine ve Reh, 1984, s. 15; McMahon, 1994, s. 160, Lehmann, 2002, s. vii). Dilbilgiselleşme temel olarak “anlamsızlaşma”, “kategorisizleşme”, “ses erezyonu” ve dilbilgiselleşme ile ilişkili “yenileme”, “katmanlaşma”, “ayırılma” gibi süreçlerden oluşmaktadır (Gökçe, 2013, s. 31):

i. Anlamsızlaşma (desemanticization): Anlamsızlaşma dilbilgiselleşmenin ilk aşaması olarak görülür (Gökçe, 2013, s. 31). Gökçe, dilbilgiselleşmenin ilk aşamasını “/.../ çok anlamlı kararsız yapıların ortaya çıktığı evre” olarak tanımlar (2013, s. 33)⁴. Dilbilgiselleşen bir birim “anlam içeriğini” (semantic complexity), “işlevsel önemini” (functional significance) ve “ifade değerini” (expressive value) kaybeder (Heine ve Reh, 1984, s. 67, Gökçe, 2013, s. 31).

⁴ Anlamsızlaşmanın dilbilgiselleşmenin ilk aşaması ya da son aşaması olduğu yönündeki görüşler için bk. Gökçe, 2013, s. 31-33.

ii. Kategorisizleşme (decategorialization): Dilbilgiselleşmedeki tek yönlülük ilkesi bağlamında büyük kategoriden küçük kategoriye geçiş aşamasında (Hopper, 1996, s. 231) birimlerin “biçim ve söz dizimi özelliklerinde kademeli birtakım kayıplar gözlemlenir” (Gökçe, 2013, s. 33). Bu kayıplar kategorisizleşmeyi gösterir. Kategorisizleşme ayrıca bir birimin prototip özelliklerinde meydana gelen her türlü kayıptır (Gökçe, 2013, s. 34).

iii. Ses indirgemesi (phonetic loss): Bir birimin ses dizisinde meydana gelen kayıptır. Dilbilgiselleşen birimlerin kimilerinde ses indirgemesi olabilirken kimilerinde olmayabilir (Gökçe, 2013, s. 36-37).

iv. Yenileme (renovation) ve ilk yenilenme⁵ (innovation): Yenileme (renovation) “dilde yaşayan anlamların yeni biçimler ile ifadesi” olarak tanımlanmaktadır. İlk yenilenme (innovation) ise “dilde bulunmayan dilbilgisel kategorilerin oluşturulması” durumudur (Lehmann, 2002, s. 17-19; Gökçe, 2013, s. 39).

v. Katmanlaşma (layering): Dilde aynı anlamı ifade eden biçimbirimlerin bir arada kullanımı, yani eski biçim ile onu yenileyen biçimlerin dilde aynı zamanda var oluşudur (Hopper ve Traugott, 2003, s. 124 - 126; Gökçe, 2013, s. 40).

vi. Ayrılma (divergence): Sözlüksel bir birimin dilbilgiselleşmiş biçimi ile asıl biçiminin dilde eşzamanlı var oluşudur. $A > A/B > B$ biçiminde sembolleştirilebilir (Hopper ve Traugott, 2003, s. 118-122; Gökçe, 2013, s. 41-43).

2. Yöntem

Eldeki çalışmada, *fiil-(y)AsIyA* zarf-fiil yapıları birleşik tümcelerde, fiillerin kılınmış değeri açısından *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin işlevleri ve *fiil-(y)AsIyA* zarf-fiil yapılarının dilbilgiselleşme süreci üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, fiillerin kılınmış değeri tümce bileşenlerinin etkisi ile değişiklik gösterebildiği için *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin TT ve YT’deki fiillerin kılınmış özelliklerine göre işlevlerinin betimlendiği örnekler, konuşma dilinde gözlemlenen örneklerden hareketle oluşturulmuştur. *Fiil-(y)AsIyA* zarf-fiil yapılarının dilbilgiselleşme süreci ise özellikle köy romanları, konuşma dilinin rahatlıkla yansıtıldığı internet kaynakları ve Türkçe Ulusal Derlem’den (TUD) elde edilen veriler doğrultusunda betimlenmiştir.

3. Bulgular

3.1. *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin işlevleri

Fiilimsiler TT içerisinde YT oluşturur. Zarf-fiil ekleri ile kurulan YT’ler TT’yi zaman, tarz, sebep - sonuç, öncelik - sonralık vb. yönlerden etkileyerek zarf tümceciği olarak işlev görür. YT’lerin TT’yi hangi açıdan etkileyeceği hususunda bağlam ve tümce bileşenleri gibi çeşitli etkenler vardır. Tümce bileşenleri içerisinde yer alan fiillerin kılınmış özellikleri de YT’lerin TT’deki işlevini etkileyen faktörlerden biridir (Karadoğan, 2009)⁶. Dilbilgisi incelemelerinde, *-(y)AsIyA* zarf-fiil YT’lerinin her ne kadar TT’nin zaman yönünden bitiş sınırını belirttiği vurgulansa da söz konusu zarf-fiil yapılarının YT ve TT’deki fiillerin kılınmış özelliklerine göre nasıl görünüm sergilediği merak konusudur.

⁵ Bu terim için bk. Gökçe, 2013, s. 39.

⁶ Bu konuda yapılmış çalışmalar için bk. Uğurlu 1999, Karadoğan 2009.

3.1.1. Bitiş dönüşümlü -{(y)AsIyA} zarf-fiil yapıları

Bitiş dönüşümlü fiillerde önemli olan son sınırdır. Fiilin taşıdığı anlamın gerçekleşmiş sayılabilmesi için son sınırın aşılması gerekir. Son sınır aşılmadan fiilin belirttiği anlam gerçekleşmiş sayılamaz (Karadoğan, 2009: 10).

3.1.1.1. Bitiş dönüşümlü -{(y)AsIyA} yan tümcesi bitiş dönüşümlü temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

Özneleri farklı olan YT ve TT'nin fiilleri bitiş dönüşümlü olduğunda YT ve TT arasında öncelik sonralık ilişkisi bulunmaktadır. TT gerçekleştikten sonra YT gerçekleşebilmektedir. Yani TT'nin gerçekleşim noktası YT'nin gerçekleşim noktasından öncedir.

- (8) a) “Hökümetin haberi olasıya biz temelleri çıkarız.” (YÖ, s. 19)
 b) “Veteriner gelesiye kedi kan kaybından öldü.”
 c) “Sen, onunla barışasıya o öldü.”

(8a-c) tümcelerinde YT, kısmen TT'nin zamansal olarak bitiş sınırını belirtmekle birlikte asıl olarak TT'nin YT'den önce gerçekleştiğini / gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. YT ve TT arasında öncelik sonralık ilişkisi vardır. TT gerçekleştikten sonra YT gerçekleşebilmektedir. TT'nin gerçekleşimi itibariyle YT gerçekleşmemiştir. Yani gerçekleşmeyen bir eylem söz konusudur. Bu yönüyle *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{{mAdAn}}* biçiminde yorumlanabilir: “*Veteriner gelmeden kedi kan kaybından öldü.*”

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

YT ve TT'nin, özellikle özneleri ortak olmak kaydıyla, ögeleri arasında ortaklık bulunduğu YT ve TT arasında zamansal bir ilişki yoktur. YT ve TT ögeleri arasında karşıtlık - kıyas söz konusudur.

- (9) a) “Ali elbiseyi mağazadan alasıya internetten al.”
 b) “Beyefendi ürünü kargoyla gönderesiye elden teslim ediniz.”
 c) “Ali kapıyı açasıya pencereyi aç.”

(9a-c) tümcelerinde *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{{mAktAnsA / -mAk yerine / -AcAğInA}}* ile aynı işlevdedir: “*Beyefendi ürünü kargoyla göndermektense / göndermek yerine / göndereceğinize elden teslim ediniz.*”

3.1.1.2. Bitiş dönüşümlü -{(y)AsIyA} yan tümcesi baş dönüşümlü temel tümce

Baş dönüşümlü fiiller iki evreli fiillerdir. Eylemin gerçekleşebilmesi için birinci evre (=01) aşılır ve eylem ikinci evrede (=02) gerçekleşmeye devam eder (Karadoğan, 2009, s. 18). Bu açıdan YT'nin bitiş dönüşümlü TT'nin baş dönüşümlü olduğu kombinasyonlarda iki farklı okuma mümkündür.

i. Ögeleri farklı olan yapılar

Özneleri farklı olan bu tür birleşik tümcelerde TT'de (O1) vurgulandığında TT, YT'den önce gerçekleşmekte ve bu yönüyle *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{mAdAn}* işlevinde kullanılmaktadır. TT'de (O2) vurgulandığında ise TT gerçekleşmeye devam ederken YT gerçekleşmektedir. YT, TT'nin gerçekleşim sınırını vurgulamaktadır. *-(y)AsIyA* bu yönüyle TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

- (10) a) “Ben sandalyeyi alasıya Ayşe sandalyeye oturdu.”
 b) “Ben sandalyeyi alasıya Ayşe sandalyede oturdu.”
 c) “Sınav başlayasıya hemen zil çaldı.”
 d) “Sınav başlayasıya uzun süre zil çaldı.”

(10a-c) tümcelerinde TT'de (O1)'in vurgulandığı *otur-* ve *çal-* fiilleri, YT'lerdeki bitiş dönüşümlü *al-* ve *başla-* fiillerinden önce gerçekleşmektedir. Bu yönüyle *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{mAdAn}* işlevindedir. TT'de (O2)'nin vurgulandığı (10b-d) tümcelerinde ise YT kendisinden daha önce gerçekleşip devam etmekte olan TT'nin herhangi bir noktasında gerçekleşerek TT'yi sonlandırmaktadır. Bu yönüyle *-(y)AsIyA* TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

YT ve TT'deki özneler ortak olduğunda YT ve TT ögeleri arasında karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

- (11) a) Ben anahtarı sana veresiye buraya saklarım.
 b) Sen eve gelesiye orada uyu.

(11a-b) tümcelerinde *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{mAktAnSA / -mAk yerine / -AcAğIn(/m)A}* ile aynı işlevdedir: “*Sen eve gelmektense / gelmek yerine / geleceğine orada uyu.*”

3.1.1.3. Bitiş dönüşümlü *-(y)AsIyA* yan tümcesi dönüşümsüz temel tümce

Dönüşümsüz fiillerde eylemin gerçekleşmiş olması için herhangi bir sınır yoktur. Eylem bütün olarak ele alınır ve herhangi bir noktasına bakılarak gerçekleşmiş sayılır. Dönüşümsüz eylemlerde önemli olan sürekdir (Karadoğan, 2009, s. 15).

i. Ögeleri farklı olan yapılar

Özneleri farklı olan birleşik tümcelerde YT'nin bitiş dönüşümlü TT'nin dönüşümsüz olduğu durumlarda TT'deki eylem devam ederken YT gerçekleşir. YT'nin gerçekleşmesi ile görece olarak TT son bulur. Bu yönüyle *-(y)AsIyA* TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

- (12) a) “Sıra gelesiye bekledi.” (YF, s. 291)
 b) “Çekin ve gözaltında tutun Vali Bey dönesiye!” (K, s. 245)
 c) “Melek Hasan, elindeki orağı karısının önüne doğru attı, ‘Biçedurun ben gelesiye!..’ dedi.” (ID, s. 200)

(12a-c) tümcelerinde TT devam ederken YT gerçekleşmektedir. Özneleri farklı olan (12a)'da *gel-* eylemi ile *bekle-* eylemi sonlanmaktadır. (12b-c)'de ise görece YT'deki *dön-* eylemi ile *gözaltında tut-* ve *gel-*

eylemi ile *biçedur-* eylemi sonlanmaktadır. Bu tümcelerde *-(y)AsIyA* TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

Özneleri aynı olan birleşik tümcelerde YT ve TT'nin ögelerinde karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

- (13) a) “Ben hastaneye varasıya evde beklerim.”
b) “Ben karşıya geçesiye burada sessizce dururum.”

(13a-b) tümcelerinde *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{mAktAnsA / -mAk yerine / -AcAğImA}* ile aynı işlevdedir: “*Ben karşıya geçmektense / geçmek yerine / geçeceğime burada sessizce dururum.*”

- (14) a) “Irazca teyzen seni ömrünün sonuna kadar unutmayacak. Ölesiye sana dualar edecek.” (ID, s. 190)

Özneleri aynı olan (14a) tümcesinde ise YT ve TT arasında karşıtlık - kıyas yoktur. YT, TT'yi sınırlandırmaktadır. Özneleri ortak olduğu hâlde tümcede karşıtlık - kıyas olmamasının nedeni olarak *öl-* eylemini öznenin fail olarak gerçekleştirilmeyeceği söylenebilir.

3.1.2. Baş dönüşümlü *-(y)AsIyA* zarf-fiil yapıları

3.1.2.1. Baş dönüşümlü *-(y)AsIyA* yan tümcesi bitiş dönüşümlü temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

YT'nin baş dönüşümlü TT'nin bitiş dönüşümlü olması durumunda YT'de (01) vurgulandığında YT gerçekleşmeden TT gerçekleşmektedir. Bu yönüyle *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{mAdAn}* işlevi sergilemektedir.

- (15) a) “Sen susasıya çocuk uyandı.”
b) “Araba çalşasıya akü bitti.”
c) “Ben uyuyasıya şafak söktü.”

(15a-c) tümcelerinde YT'deki eylem, TT'deki eylem gerçekleştiği nokta itibarıyla gerçekleşebilmektedir. *Sus-* eylemi *uyan-* eyleminden, *çalş-* eylemi *bit-* eyleminden ve *uyu-* eylemi *şafak sök-* eyleminden sonra gerçekleşebilir. Dolayısıyla YT'de TT itibarıyla gerçekleşmeyen eylem söz konusudur: “*Araba çalşmadan akü bitti.*”

YT'de (02) vurgulandığında ise YT, TT'den önce gerçekleşip devam ederken TT gerçekleşmektedir.

- (16) a) “Sen burada oturasıya çocuk çoktan uyandı.”

(16a) tümcesinde *otur-* eylemi *uyan-* eyleminden önce gerçekleşip devam ederken *uyan-* eylemi gerçekleşmektedir. Yani *uyan-* eylemi devam eden *otur-* eyleminin herhangi bir noktasında gerçekleşmiştir. Bu kullanımda *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{Xrken}* işlevindedir. Bu yönüyle YT, TT'yi sınırlamayıp TT'nin gerçekleşim zamanını belirtmektedir.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

YT ve TT'nin öznelleri aynı olduğunda karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

(17) a) “Ben uyuyasıya dışarı çıktım.”

(17a) tümcesi bağlama göre “*Ben uyumaktansa / uyumak yerine / uyuyacağıma dışarı çıktım.*” biçiminde yorumlanabilir.

3.1.2.2. Baş dönüşümlü *-(y)AsIyA* yan tümcesi baş dönüşümlü temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

Özneleri farklı baş dönüşümlü YT ve TT'lerde, YT'de (01) TT'de (02) vurgulandığında TT, YT'den önce gerçekleşerek devam etmekte ve YT'nin gerçekleşmesi ile sonlanmaktadır. Bu yönüyle *-(y)AsIyA* TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

(18) a) “Akşam sen yatağa yatasıya koltukta oturdum.”

(18a) tümcesinde *otur-* eylemi *yat-* eylemi ile sonlanmaktadır.

Özneleri farklı olan (02)'nin vurgulandığı baş dönüşümlü YT ve TT'lerde YT, TT'yle kısmen eşzamanlı gerçekleşmekte ve TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

(19) a) “Annen, sen beşikte uyuyasıya sandalyede otururdu.”

(19a) tümcesinde YT, TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

YT ve TT'de (01)'in vurgulanması durumunda TT, YT'den önce gerçekleşmektedir.

(20) a) “Koltuğa oturasıya birden dişi kanadı.”

b) “Dişi kanayasıya binden koltuğa oturdu.”

Bu yönüyle *fiil-*-(y)AsIyA** yapısı *fiil-*{mAdAn}** işlevindedir: “*Koltuğa oturmadan birden dişi kanadı.*”

(21) a) “Sen burada oturasıya çocuklar hemen saklandı.”

(21a)'daki gibi YT'de (02), TT'de (01)'in vurgulandığında ise YT gerçekleşip devam ederken TT, YT'nin herhangi bir noktasında gerçekleşmektedir. Bu yönüyle *-(y)AsIyA* TT'nin gerçekleşim zamanını belirtmektedir.

ii. Ögeleri ortak olan yapılar

Özneleri ortak ve aynı evrenin vurgulandığı baş dönüşümlü YT ve TT'lerde ise karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

(22) a) “Akşam ben yatağa yatasıya sandalyeye oturdum.”

b) “Akşam ben yatakta yatasıya sandalyede oturdum.”

(22a-b) tümcelerinde *fiil-*-(y)AsIyA** yapısı *fiil-*{mAktAnsA / -mAk yerine / -AcAğİmA}** ile aynı işlevdedir: “*Akşam ben yatakta yatmaktansa / yatmak yerine / yatacağıma sandalyede oturdum.*”

3.1.2.3. Baş dönüşümlü -{(y)AsIyA} yan tümcesi dönüşümsüz temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

YT baş dönüşümlü TT dönüşümsüz olduğunda TT gerçekleşirken YT gerçekleşmekte ve TT'yi sonlandırmaktadır. Böylelikle -{(y)AsIyA} TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

- (23) a) “Otobüs hareket edesiye seni bekledim.”
 b) “Kedi minderde yatasıya bekledim.”
 c) “Bebek uyuyasıya ninni söyledim.”
 d) “Bebek beşikte uyuyasıya ninni söyledim.”

(23a-c) tümcelerinde YT'de (01) vurgulanmaktadır. *Hareket et-* eyleminin gerçekleşmesi ile *bekle-* eylemi *uyu-* eyleminin gerçekleşmesi ile *ninni söyle-* eylemi sonlanmaktadır. (01)'in vurgulandığı YT'lerde -{(y)AsIyA} TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır. (23b-d) tümcelerinde ise YT'de (02) vurgulanmaktadır. (02)'nin vurgulandığı YT ile TT kısmen eş zamanlıdır. *Fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{(X)rken}* işlevinde olmakla birlikte TT'yi bütüncül olarak nitelemektedir. Bu yönüyle YT, TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

YT ve TT'nin öznesi aynı olduğunda karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

- (24) a) “Ben oturasıya yürürüm.”

(24a) tümcesi bağlama göre “*Ben oturmaktansa / oturmak yerine / oturacağıma yürürüm.*” biçiminde yorumlanabilir.

3.1.3. Dönüşümsüz -{(y)AsIyA} zarf-fiil yapıları

3.1.3.1. Dönüşümsüz -{(y)AsIyA} yan tümcesi bitiş dönüşümlü temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

YT'nin dönüşümsüz TT'nin bitiş dönüşümlü olması durumunda YT gerçekleşirken herhangi bir noktada TT gerçekleşip sonlanmaktadır. Bu tür kullanımlarda *fiil-{(y)AsIyA}* yapısı *fiil-{(X)rken}* işlevindedir.

- (25) a) “Sen yolda yürüyesiye otobüs geldi.”
 b) “Sen yönetici ile konusasıya elektrik geldi.”
 c) “Havuzda yüzesiye güneş batar.”

(25a-c) tümcelerinde *yürü-* eylemi gerçekleşirken *gel-* eylemi, *konus-* eylemi gerçekleşirken *gel-* eylemi ve *yüz-* eylemi gerçekleşirken *bat-* eylemi gerçekleşip sonlanmaktadır. Bu yönüyle YT, TT'nin gerçekleşim zamanını belirtmektedir.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

YT ve TT'nin özneleri aynı olduğunda karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

(26) a) "Parkta oyun oynamaya ödevini bitir."

(26a) tümcesi "Parkta oynamaktansa / oynamak yerine / oynayacağına ödevini bitir." biçiminde yorumlanabilir.

3.1.3.2. Dönüşümsüz *-(y)AsIyA* yan tümcesi baş dönüşümlü temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

YT'nin dönüşümsüz TT'nin baş dönüşümlü olduğu yapılarda TT'de (O1) vurgulandığında YT gerçekleşirken herhangi bir noktada TT gerçekleşmektedir. TT'de (O2) vurgulandığında ise YT ve TT kısmen eş zamanlıdır.

(27) a) "Sen yemek yiyesiye annem kanepede uyusun."

b) "Gazete okumasıya otobüs hemen hareket etti."

c) "Telefonda tamirciyle konuşmasıya araba bir anda çalıştı."

TT'de (O2)'nin vurgulandığı (27a) ve TT'de (O1)'in vurgulandığı (27b-c) tümcelerinde *fiil-*-(y)AsIyA** yapısı *fiil-*-(X)rken** işlevindedir: "Sen yemek yerken annem kanepede uyusun. Telefonda tamirciyle konuşurken araba bir anda çalıştı." Bu doğrultuda (27b-c)'de YT, (O1)'in vurgulandığı TT'nin gerçekleşim zamanını belirtmektedir. TT'de (O2)'nin vurgulandığı (27a) tümcesinde ise YT, TT ile kısmen eş zamanlı olmakta ve TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

ii. Ögeleri aynı olan yapılar

TT ve YT'lerin özneleri aynı olduğunda karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

(28) a) "Televizyon seyredesiye uyuyalım."

(28a) tümcesi "Televizyon seyretmektense / seyretmek yerine / seyredeceğimize uyuyalım." biçiminde yorumlanabilir.

3.1.3.3. Dönüşümsüz *-(y)AsIyA* yan tümcesi dönüşümsüz temel tümce

i. Ögeleri farklı olan yapılar

YT ve TT'nin dönüşümsüz olması durumunda YT ve TT görece olarak aynı zamanda gerçekleşmekte ve TT, YT ile sınırlandırılmaktadır. Bu yönüyle *-(y)AsIyA* TT'yi zamanda sınırlandırmaktadır.

(29) a) "Ben parkta koşmasıya burada bekle."

b) "Siz parkta oyun oynamaya kitap okuyayım."

c) "Sen evde düşünmesiye çalışayım."

(29a-c) tümcelerinde YT gerçekleşirken TT de aynı zamanda gerçekleşmektedir. *Fiil-{{(y)AsIyA}}* yapısı *fiil-{{(X)rken}}* işlevindedir: “*Ben parkta koşarken burada bekle.*” Bu yönüyle YT, TT’yi zamanda sınırlandırmaktadır.

ii. Öğeleri aynı olan yapılar

-{{(y)AsIyA} özneleri ortak dönüşümsüz YT ve TT’lerde eylemlerin görece eş zamanlı gerçekleşmesinden dolayı TT’yi sınırlandırmamakta, *fiil-{{mAktAnsa / -mAk yerine / -(y)AcAğIn(ız)A}}* işlevinde karşıtlık - kıyas oluşturmaktadır.

(30) a) “Siz parkta oynayasıya kitap okuyun.”

b) “Sen konuyu düşünesiye anlat.”

(30a-b) tümcelerinde YT ve TT’deki özneler ortaktır. Bu tümcelerde -{{(y)AsIyA} karşıtlık - kıyas oluşturmaktadır. (30a) tümcesini “*Siz parkta oynamaktansa / oynamak yerine / oynayacağınıza kitap okuyun.*” biçiminde ifade etmek mümkündür.

Özne ve fiilleri ortak olan YT ve TT’lerin tümleç / nesneleri arasında karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir.

(31) a) “Film seyredesiye belgesel seyredirim.”

(31a) tümcesi “*Film seyretmek yerine / seyredeceğime / seyretmektense belgesel seyredirim.*” biçiminde yorumlanabilir.

Tablo 1. Birleşik tümcelerde {(y)AsIyA} zarf-fiil ekinin fiillerin kılınış değeri bakımından işlevleri

	YT				TT			
	Baş. Dön.		Bit. Dön.	Dönüşümsüz	Baş. Dön.		Bit. Dön.	Dönüşümsüz
	01	02			01	02		
Gerçekleşmeyen eylem			+				+	
			+			+		
	+					+		
	+						+	
Zamanda sınırlandırma			+			+		
			+					+
	+					+		
		+				+		
	+							+
		+						+
				+				+
Gerçekleşim zamanı		+			+			
		+					+	
				+			+	

				+	+			
--	--	--	--	---	---	--	--	--

3.1.4. Olumsuzluk ekiyle kullanımı: $\text{-}{mAyAsIyA}$ ~ $\text{-}{mAmAsIyA}$

Zarf-fiiller $\text{-}{mA}$ olumsuzluk eki ile kullanılabilen biçimbirimlerdir (bk. Yılmaz 2009). Lewis (2000, s. 181) ve Gencan (1979, s. 400) -(y)AsIyA zarf-fiil ekinin $\text{-}{mAmAsIyA}$ şeklinde olumsuz biçimi bulunduğunu belirtmektedir⁷. Söz konusu zarf-fiil ekinin asıl olumsuz biçimi $\text{-}{mAyAsIyA}$ 'dır. İlerleyici benzeşme ile /y/ sesi /m/ sesine dönüşmüştür. İki biçim yazı dilinde nöbetleşmektedir. Ekin olumsuz biçimi $\text{-}{mAyAcAk}$ biçimde, $\text{-}{mAyAcAk}$ kadar (Gencan, 1979, s. 400) ve $\text{-}{mAmAk}$ üzere işlevinde kullanılmaktadır. Bu tür tümcelerde asıl vurgulanan YT'dir. Söz konusu kullanım hem öge ortaklığı olan (32a-d) hem de öge ortaklığı olmayan (32e) $\text{fiil-}{mAyAsIyA}$ ~ $\text{fiil-}{mAmAsIyA}$ yapıları birleşik tümcelerde tespit edilmiştir.

(32) a) "Bu gençler Şehit Mehmet anıtı dibinde yurtta bir tek komünist birakmayasıya savaşmaya ant içti." (YF, s. 81)

b) "«Biz seni Ankara'da biliyorduk ... »

«Gelmevesiye mi gittim gı? .. »

«Geldiğini bilsek izin alırdık valla ... »" (KA, s. 331)

c) "İslanır, bir tane kalmayasıya çürüyebilir." (ID, s. 160)

d) "Üçümüz bir araya gelsek, bir tanesi bir fit vermeye görsün, her birimiz bir günlük yola kaçırız, bir daha birbirimizi görmemesiye." (BDBB, s. 144)

e) "Salih yere, balık harmanının oraya diz çöküp balıkları yerde bir tane kalmayasıya torbasına doldurdu." (AGSS, s. 175)

3.2. Dilbilgiselleşme bağlamında $\text{fiil-}{(y)AsIyA}$

Büyük kategoride yer alan fiil ve isimler küçük kategoriye geçerek dilbilgiselleşmektedir. Dilbilgisel birimlerin kaynağı büyük oranda fiil ve isimlerdir (Hopper ve Traugott, 2003, s. 107). Lehmann'a (2002: 12) göre dilbilgiselleşme potansiyel olarak çekimsiz sözlüksel birimlerin söylemde serbest eşdizimliliğinden başlar. Sözlüksel birimler söz dizimin bir parçası olduğunda, yani dilbilgisel birimlerle ilişkilendirildiğinde / söz dizimselleştirildiğinde dilbilgiselleşme sürecine girer. Bu doğrultuda sözlüksel birimlerin dilbilgisel birimlere değişiminde dilbilgisel birimlerin de rolü olduğu görülür. Dilbilgisel bir birim olan -(y)AsIyA zarf-fiil ekinin birincil işlevi sözlüksel birimlere eklenerek YT'ler oluşturmaktır. Bunun dışında sözlüksel birimin > dilbilgisel birime, düşük dilbilgisel birimin > yoğun dilbilgisel birime gelişimi (Gökçe, 2013, s. 25) bağlamında -(y)AsIyA biriminin dilbilgisel birimlerin oluşumunda rol aldığı görülmektedir.

3.2.1. Edatlaşma

Tek başına anlam ifade etmeyen birlikte kullanıldığı sözcük, sözcük grubu veya tümceler aracılığıyla anlamı belirginleşen dilbilgisel sözcüklere edat denir. Edatlar işlevlerine göre ünlem edatları, bağlama edatları ve çekim edatları⁸ biçiminde üçe ayrılır (Ergin, 2008, s. 348, Eraslan, 2012, s. 273-274).

⁷ Korkmaz (2014, s. 880), olumsuz biçime Gencan'dan aldığı bir örnekle yer vermiş, herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Gencan (1979, s. 400) olumsuz biçimin $\text{-}{mAmAsIyA}$ olduğunu belirten söz konusu biçimde örneklendirmekteyken Korkmaz (2014, s. 880), $\text{-}{mAyAsIyA}$ biçiminde örneklendirmektedir.

⁸ Ergin (2008, s. 348) *son çekim edatı* terimini kullanmıştır.

Sözlüksel birim olan isim ve fiiller dilbilgiselleşme sürecinde söz dizimi, biçim bilgisi, ses bilgisi, anlam bilgisi gibi çeşitli açılardan değişikliğe uğrar (McMahon, 1994, s. 160). Dilbilgiselleşme birimin sözlüksel özelliklerini silerken dilbilgisel özelliklerini bırakabilir (Lehmann, 2002, s. 115). *Fiil* >> *çekim edatı* gelişiminde fiiller anlamını yitirirken çekim edatlarının da fiiller gibi durum ataması bu durumu destekler. -(y)AsIyA} fiillere eklenerek TT’de zarf tümleci görevinde bulunan YT’lerin oluşmasında işlev görür. Söz konusu YT’ler -bir önceki bölümde incelendiği üzere- gerçekleşmeyen eylem, zamanda sınırlandırma ve gerçekleşim zamanı bildirme işlevinde kullanılır. Söz konusu YT’lerin başı olan *fiil*-{(y)AsIyA} yapısının bağlam merkezli bakış açısıyla dilbilgiselleştiği görülür⁹. Bu dilbilgiselleşme sürecinde YT’yi oluşturan *fiil*-{(y)AsIyA} yapısı söz dizimi ve anlam bilgisi yönüyle kimi indirgemelere uğrarken işlevsel açıdan -(y)AsIyA} dilbilgisel birimi anlamsal işlevini sürdürebilmektedir. Bu bölümde *bakasıya*, *diyesiye*, *gelesiye*, *gidesiye*, *göresiye*, *olasıya* ve *varasıya* yapılarının edatlaşması ele alınacaktır.

i. *bakasıya*

Türkçe Sözlük’te (2011, s. 240) *bak-* fiilinin 1. anlamı “bakışı bir şey üzerine çevirmek” olarak verilmektedir. Çağatay Türkçesinde *bak-* fiilinin zarf-fiil biçimi olan *baka* yapısı +(y)A *doğru*, *göre* anlamında yönelme durum eki ile çekim edatı işlevinde kullanılmaktadır: *anıy kıymatı hem mertebesi nisbetiğe baka intişar u iştihâr tapar, su yokkârı baka geçti* (Hacıeminoğlu, 1992, s. 11). *Bak-* fiiline -{(y)AsIyA} zarf-fiil ekinin eklenmesiyle oluşan *bakasıya* zarf-fiil yapısı dilbilgiselleşerek Türkiye Türkçesinde +(y)A *göre* anlamında karşıtlık - kıyas bildiren çekim edatı işlevinde kullanılabilir.

(33) a) “Sen yüzüme bakasıya burada bekleyeceğim.”

b) “Gördüğüm kadarıyla biz Türkler başka milletlere bakasıya ülkemize daha çok bağlıyız /.../” (WT, Erişim tarihi: 26.02.2021)

c) “Bizim durumumuzu olduğu gibi tespit ettin. Biz başka yerlere bakasıya cennetlik sayılırız. Bir de Zerki gör. Ispartanın Sütlice bucağı köylerini gör. Gör de Düzağaç köyü İstanbulmuş, onlara bakarak de!” (BDBB, s. 35)

(33a) tümcesinde *bakasıya* zarf-fiil yapısında *bak-* fiili “bakışı bir şey üzerine çevirmek” anlamında, -(y)AsIyA} zarf-fiil eki ise zamanda sınırlandırma işlevindedir. Bu yönüyle *bakasıya* bir zarf-fiil yapısıdır. (33b-c) tümcelerinde ise *bakasıya* zarf-fiil yapısında değildir. YT’nin başı olan *bakasıya* yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *Bakasıya* yapısında *bak-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (33b-c) tümcelerinde fiil asıl anlamı dışında kullanılarak soyut bir anlam kazanmıştır.

Kategorisizleşme: (33a)’da YT’nin başı olan *bakasıya* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (33b-c)’de ise *zarf-fiil* > *çekim edatı* yapısına indirgenme ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 2. *Bakasıya* yapısının üye yapısı

<i>Zarf Tümceciği</i> (<i>zarf-fiil</i>)	>	<i>Çekim Edatı</i>
<i>Özne, Tümleç</i>	>	<i>Tümleç</i>

⁹ Dilbilgiselleşme bir nevi bağlam zorlamalı yeniden yorumlamadır (Kuteva, 2001 akt. Gökçe, 2013, s. 30).

Yenileme: *Kör-* fiiline [-e] zarf-fiil ekinin eklenmesi ile dilbilgiselleşen +(y)A göre < köre çekim edatı Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan ve tarihî Türk lehçelerinde de tanıklanan bir edattır. Söz konusu çekim edatı “nazaran, nispetle, bakarak” anlamlarında iki unsurun karşılaştırılması için kullanılabilir (Hacıeminoğlu, 1992, s. 43). +(y)A bakasıya çekim edatının da benzer yapıda karşılaştırma - kıyas işlevinde kullanılmasından hareketle +(y)A göre < köre çekim edatının +(y)A bakasıya çekim edatı ile yenilediği söylenebilir.

Katmanlaşma: +(y)A bakasıya ve +(y)A bakasıya ile yenilenen +(y)A göre yapısı bugün Türkiye Türkçesinde aynı işlevde kullanılmaları dolayısıyla katmanlaşma sergiler. Ayrıca (33c) tümcesinde görüldüğü üzere +(y)A bakarak yapısı ile de aynı işlevde kullanımları Türkiye Türkçesinde +(y)A göre, +(y)A bakasıya, +(y)A bakarak katmanlaşmasını göstermektedir.

- (34) a) “Diğer okullara göre biz daha başarılıyız.”
 b) “Diğer okullara bakasıya biz daha başarılıyız.”
 c) “Diğer okullara bakarak biz daha başarılıyız.”

Ayrılma: *Bakasıya* biçiminin *bak-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

ii. diyesiye

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te *de-* fiilinin 1. anlamı “duygu ve düşüncelerini sözle anlatmak, söylemek”, 8. anlamı “bir işi yapmaya kalkışmak, yapmaya yeltenmek, teşebbüs etmek” ve 10. anlamı “rivâyet etmek, nakletmek” olarak verilmektedir (Ayverdi, 2010, s. 266). Hacıeminoğlu (1992, s. 198), *diye* << *tiyü* zarf-fiil yapısına bağlama edatlarında yer vererek tamamen edatlaştığını belirtmiştir. Ayrıca araştırmacı *de-* < *ti-* fiil tabanının yer aldığı *tiyin*, *demek*, *demek ki*, *derken* yapılarına da bağlama edatlarında yer verir (1998, s. 140-141, 198). Eraslan (2012, s. 296) aslen zarf-fiil olan *tep* yapısını da bağlama edatı olarak değerlendirir. Bu bilgilerden hareketle *de-* < *ti-* fiil tabanında dilbilgiselleşme eğilimi olduğu görülmektedir. Zira kullanım sıklığı fazla olan sözlüksel birimler dilbilgiselleşmeye daha meyillidir (Gökçe, 2013, s. 37-38). *De-* fiiline -(y)AsIyA} zarf-fiil ekinin eklenmesiyle oluşan *diyesiye* zarf-fiil yapısı dilbilgiselleşerek (35c-g)'deki gibi çekim edatı ve (35ğ)'deki gibi bağlama edatı işlevinde kullanılabilir.

- (35) a) “Ali, telefonun çalıyor diyesiye hiç fark etmedim.”
 b) “Doğan Bey o durumda gül bahçesinin çitini doğruladığında Hekim Usta Kadına, Usta Kadın Hekime: «Şimdi ne yapacağız?» diyesiye bakışlar, Usta Kadın bakışını dillendirerek: «Eee? Hekim?. Şimdi ne olacak?» diye /.../” (GÜ, s. 49)
 c) “Döne Bacı deyişim de bundan ya hay Bahadır. Döne? İstek var bunun içinde, biraz tam dönüş yok yarım var tam olsun diyesiye bir söz. Manastırı manastırı bilir, tekkemizi tekkesi” (MNS, s. 180)
 d) “Ama daha saat on sekiz?”
 “Vardık varıyoruz diyesiye on dokuz, yirmi olur!” (KBA, s. 405)
 e) “İçinde bir korku vardı Çakır'ın. Kasabaya indim, Morsay'a geldim diyesiye Gülcan ölüp kalmış olmasın?” (Y, s. 171)
 f) “İstasyondan Samanpazarı'na geldik diyesiye ikinci geçti. O gün Doktor Hikmet Bey'i gördükse de anama bakacak asıl doktora ulaşamadık.” (KKÖ, s. 543)
 g) “İşbaşı yaparken sadece bir kez ‘Besmele’ çekerim. Ondan sonra saat 10.00 diyesiye çalışırım. Saat 10.00 dedi mi büyük pause'miz vardır.” (BÇ, s. 127)

ğ) “çöl hikayelerinden birinde haşmetli boynuzlar deveye bahşedilmiş, uyanık geyiğin biri bir gün ödünç istemiş boynuzlar, sözde bir davette kullanmak üzere, bizim saf deve vermiş fakat giden geyik bir daha gelmemiş, o sebep deve sürekli ufuklara bakar, geyiği arar imiş diyeyişe.”

yapılan her harekete ve her duruma karşı güzel bir hikaye uydurmak da güzel, dede develer neden hep ufka bakarlar sorusuna bön bön bilmem demek veya biyolojiden, anatomiden bahsetmek metropol dedesinin üslubu,

gözünü sevdiğimin toprak insanı, yücesin, eli öpülesisin...” (FMN, Erişim tarihi: 27.02.2021)

(35a) tümcesindeki *diyeyişe* yapısında *de-* fiili “söylemek, bildirmek” anlamında -(y)AsIyA zarf-fiil eki ise TT'nin “gerçekleşim zamanı”nı bildirme işlevindedir. Bu yönüyle *diyeyişe* bir zarf-fiil yapısıdır. (35b) tümcesinde de *diyeyişe* zarf-fiil yapısındadır fakat yapı anlam soyutlaşması sonucu daha önce belirttiğimiz “gerçekleşmeyen eylem”, “zamanda sınırlama” veya “gerçekleşim zamanı” bildirimini işlevinde değildir. “Gibilik / benzerlik” bildiren -(X)rcAsInA işlevindedir. (35a-b) tümcelerinde YT'nin başı olan *diyeyişe* yapısının (35c-ğ) tümcelerinde dilbilgisellik derecesi değişerek *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *Diyeişe* yapısında *de-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. *De-* fiil (35a) tümcesinde somut olarak gerçek anlamda kullanılırken (35b) tümcesinde soyut anlama geçiş yapmıştır. Fiildeki bu soyutlaşma (35c-ğ) tümcelerinde (35b)'ye göre ileri düzeydedir: *somut olarak (dil ile) söylemek > soyut olarak (beden dili ile) söylemek > Ø*

De- fiili (35a) tümcesinde -(y)AsIyA eki ile kullanımında somut olarak “söylemek, haber vermek” anlamını korurken (35b)'de soyut olarak “dercesine, söyler gibi”, (35c)'de “gibi”, (35d-f)'de “-(y)AnA kadar”, (35g)'de “+(y)A kadar” ve (35ğ)'de “söylenildiğine göre, rivayet edildiğine göre, güya” anlamlarına gelmektedir.

Kategorisizleşme: (35a-b) tümcelerinde *zarf-fiil* olan *diyeyişe* (35c-g) tümcelerinde çekim edatı yapısına indirgenme ile birimin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 3. *Diyeişe* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Çekim Edatı
Özne, Nesne	>	Tümleç

(35ğ)'deki gibi bağlama edatı olarak kullanımında üye yapısını tamamen yitirmiştir.

Tablo 4. *Diyeişe* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Bağlama Edatı
Özne, Nesne	>	-

Katmanlaşma: Türkiye Türkçesinde *diyeyişe*, *göreyişe* ve *diyeyişe*, *olasıya*, *+(y)A kadar* edatlarının kendi içinde katmanlaştığı söylenebilir.

(36) a) “Saat iki olasıya çalıştım.”

b) “Saat iki diyeyişe çalıştım.”

c) “Saat ikiye kadar çalıştım.”

(37) a) “Önceden bu yaylada Yörükler yaşarmış diyeyişe şimdi kimse kalmamış.”

b) “Önceden bu yaylada Yörükler yaşarmış göresiye şimdi kimse kalmamış.”

Ayrılma: *Diyesiye* biçiminin *de-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de bağlama ve çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

iii. *gelesiye*

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 923) *gel-* fiilinin 1. anlamı “ulaşmak, varmak” 9. anlamı da “kadar olmak” “*Boyu ancak omzuma geliyor.*” biçiminde verilmektedir. Karpuz ve Salan (2014, s. 9-11) sözcüğün *-(y)IncA* zarf-fiil eki ile birleşip kalıplaşmasıyla anlam aşınması sonucu yerde ve zamanda sınırlandırma bildirerek Seyahatnâme'de *dek* çekim edatı ile aynı işlevde “+(y)A kadar” anlamında kullanıldığını belirtmiştir. *Gel-* fiiline *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin eklenmesiyle oluşan *gelesiye* zarf-fiil yapısı dilbilgiselleşerek *kadar / dek / değin* çekim edatları gibi çekim edatı işlevinde kullanılabilir.

- (38) a) “babam gelesiye acıkırsın.” (ÇHYA, s. 106)
 b) “Burdur'dan çıkıp Armut'a gelesiye, atının bastığı toprak kendinin olmalıymış.” (ÖÇ, s. 299)
 c) “Ulan çocuk, şimdiye gelesiye içimden seni destekliyordum; şimdiden sonra desteklemiyorum.” (KR, s. 201)
 d) “Ta ki *Gece*'ye, *Gece*'nin gecelerine gelesiye.” (BKA, s. 110)
 e) “Koronavirüse gelesiye ne salgınlar gördü bu dünya” (EBE, Erişim tarihi: 22.02.2021)

(38a) tümcesinde *gelesiye* yapısında *gel-* fiili “ulaşmak, varmak” anlamında *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki ise “gerçekleşmeyen eylem” bildirim işlevindedir. Bu yönüyle *gelesiye* bir zarf-fiil yapısıdır. (38b-e) örneklerinde ise *gelesiye* zarf-fiil yapısında değildir. YT'nin başı olan *gelesiye* yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi, dilbilgisi ve anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *Gelesiye* yapısında *gel-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (38b) tümcesinde *+(y)A kadar / dek / değin* anlamında yer (38c-d) tümcelerinde zaman ve (38e) tümcesinde ise konu / zaman sınırlandırma işlevindedir.

Kategorisizleşme: (38b-e)'de *zarf-fiil* yapısından *> çekim edatı* yapısına indirgenme ile birimin üye yapısında kayıplar oluşmaktadır. Ayrıca *gelesiye* yapısının kullanım alanı konu / yer / zaman sınırlandırma biçiminde özelleşmektedir.

Tablo 5. *Gelesiye* yapısının üye yapısı

<i>Zarf Tümceciği</i> (<i>zarf-fiil</i>)	>	<i>Çekim Edatı</i>
<i>Özne, Tümleş</i>	>	<i>Tümleş</i>

Yenileme: Karpuz ve Salan (2014, s. 9), Seyahatnâme'de *gelince* yapısının *+(y)A kadar* anlamında çekim edatı işlevinde yerde ve zamanda sınırlandırma bildirdiğini belirtmektedir. Bundan hareketle *gelince > gelesiye* yenilemesi olduğu düşünülebilir.

Katmanlaşma: *Gelesiye* Türkiye Türkçesinde *+(y)A kadar, gelinceye (kadar), gelene kadar* ile aynı işlevde kullanımı dolayısıyla katmanlaşma sergiler.

(39) a) “Günümüzde çocuklar okul çağına kadar birçok şeyden haberdar oluyor.”

- b) “Günümüzde çocuklar okul çağına gelinceye (kadar) birçok şeyden haberdar oluyor.”
 c) “Günümüzde çocuklar okul çağına gelene (kadar) birçok şeyden haberdar oluyor.”
 d) “Günümüzde çocuklar okul çağına gelesiyeye (kadar) birçok şeyden haberdar oluyor.”

Ayrılma: *Gelesiyeye* biçiminin *git-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

iv. *gidesiyeye*

Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te *git-* fiilinin 1. anlamı “(Bir şey veya bir kimse) konuşana göre yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, bir mesâfe katedip yakın bir yerden daha uzak bir yere varmak, azîmet etmek” biçiminde verilmektedir (Ayverdi, 2010, s. 423). Karpuz ve Salan (2014, s. 13), *git-* fiilinin [-ince] zarf-fiil eki ile birleşip kaynaşması sonucu oluşan *+(n/y)e gidince* yapısının Seyahatnâme'de “+(y)A kadar” anlamında yerde sınırlandırma bildiren çekim edatı işlevinde kullanıldığını belirtmiştir. *Git-* fiiline *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin eklenmesi ile oluşan *gidesiyeye* zarf-fiil yapısı da dilbilgiselleşerek zamanda ve yerde sınırlandırma bildiren çekim edatı işlevinde kullanılabilir.

- (40) a) “Biz eve gidesiyeye maç bitti.”
 b) “Ali okula gidesiyeye yol boyu koşturdu.”
 c) “Dün, yazdan kalan bir gündü. Sabahtan geceyarısını geçe taraçada oturduğumuz âna gidesiyeye, güneş ve pürüzsüz mavi Tül'ü ve beni coşturmaya yetti.” (AD, s. 232)
 d) “Obruklar Konya'dan Karapınar'a gidesiyeye çok sık görülebilen bir doğa olayıdır.”

(40a) tümcesindeki *gidesiyeye* yapısında *git-* fiili “bir yerden başka bir yere ulaşmak, varmak” anlamındadır. *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki TT'nin gerçekleştiği zaman dilimi açısından YT'nin gerçekleşmediğini belirten “gerçekleşmeyen eylem” bildirim işlevindedir. Bu yönüyle *gidesiyeye* bir zarf-fiil yapısıdır. (40b) tümcesinde ise YT'nin başı olan *gidesiyeye* üye yapısını korumakla birlikte “Ali okula kadar yol boyu koşturdu.” yorumuna açık olduğu için zarf-fiil – çekim edatı arasında bir konumda olduğu söylenebilir. (40c-d) tümcesinde ise *gidesiyeye* zarf-fiil yapısında değildir. YT'nin başı olan *gidesiyeye* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *Gidesiyeye* yapısında *git-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (40b)'de temel anlamının yanında anlam bulanıklaşmasına uğradığı görülmektedir. (40c) tümcesinde *+(y)A kadar / dek / değin* anlamında zaman, (40d) tümcesinde ise yerde sınırlandırma işlevindedir.

Kategorisizleşme: (40a-b)'de *gidesiyeye zarf-fiil* yapısı üye yapısını korumaktadır. (40c-d)'de ise *zarf-fiil > çekim edatı* yapısına indirgenme ile birimin üye yapısında değişim olmuştur. Zaman ve yerde sınırlandırma bildiren çekim edatı işlevinde kullanımı *isim+DAn isim+(y)A gidesiyeye* yapısında olması dolayısıyla *gidesiyenin* alanı, yani *gidesiyenin* özerkliği daralmıştır.

Tablo 6. *Gidesiyeye* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Çekim Edatı
Özne, Tümleç	>	Tümleç

Yenileme: Karpuz ve Salan (2014, s. 13), Seyahatnâme’de +(n/y)e gidince yapısının +(y)A kadar anlamında çekim edatı işlevinde yerde sınırlandırma bildirdiğini belirtmektedir. Bundan hareketle $\text{+(n/y)e gidince} > \text{+(y)A gidesiye}$ yenilemesi olduğu düşünülebilir.

Katmanlaşma: +(y)A gidesiye Türkiye Türkçesinde +(y)A kadar , gidinceye (kadar) , gidene kadar ile aynı işlevde kullanımı dolayısıyla katmanlaşma sergiler.

- (41) a) “Uçsuz bucaksız ova Konya’dan Ankara’ya kadar uzanır.”
 b) “Uçsuz bucaksız ova Konya’dan Ankara’ya gidinceye (kadar) uzanır.”
 c) “Uçsuz bucaksız ova Konya’dan Ankara’ya gidene kadar uzanır.”
 d) “Uçsuz bucaksız ova Konya’dan Ankara’ya gidesiye (kadar) uzanır.”

Ayrılma: *Gidesiye* biçiminin *git-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

v. göresiye

Türkçe Sözlük’te (2011, s. 969) *gör-* fiilinin 1. anlamı “göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek” olarak yer almaktadır. Kamacı (2011, s. 163), Erzurum yöresi ağızlarında “göre” edatı ile bağdaşan *göresiye* yapısının kalıplaşmış bir ifade olarak tümceye “görelilik” anlamı kattığını ve tam olarak “denilene göre, söylenene göre” anlamına geldiğini belirtmiştir. Bundan hareketle *gör-* fiiline - -(y)AsIyA zarf-fiil ekinin eklenmesiyle oluşan *göresiye* zarf-fiil yapısı dilbilgiselleşerek Türkiye Türkçesinde “denilene göre, söylenene göre (Kamacı, 2011, s. 163)” veya “güya” anlamında bağlama edatı işlevinde kullanılabilir.

- (42) a) “Resimlerdeki farklılıkları göresiye bakmalısın.”
 (b) “/.../ ramazanın ilk haftalarında bir çocuk pantolonu sipariş ettim hala elime ulaşmadı bayramlık diye aldık göresiye * Kargo daha daha geç getiriyor.” (ŞV, Erişim tarihi: 27.02.2021)

(42a) tümcesinde *göresiye* zarf-fiil yapısında *gör-* fiili “göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek” anlamında, - -(y)AsIyA zarf-fiil eki ise zamanda sınırlandırma işlevindedir. Bu yönüyle *göresiye* bir zarf-fiildir. (42b) tümcesinde ise *göresiye* zarf-fiil yapısında değildir. YT’nin başı olan *göresiye* yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *Göresiye* yapısında *gör-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (42b) tümcesinde fiil asıl anlamı dışında kullanılarak soyut bir anlam kazanmıştır.

Kategorisizleşme: (42a)’da *göresiye* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (42b)’de ise *zarf-fiil* > *bağlama edatı* yapısına indirgenme ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur. Ayrıca sözcük $\text{+{(y)I}}$ > - istem değişimi sonucu istemsiz olmuştur.

Tablo 7. *Göresiye* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği (zarf-fiil)	>	Bağlama Edatı
Özne, Nesne	>	-

Yenileme: Gör- fiiline $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil ekinin eklenmesi ile dilbilgiselleşen *göresiye* yapısının “denilene göre, söylenene göre” (Kamacı, 2011, s. 163) veya “güya” anlamında ilk yenileme örneği oluşturduğu söylenebilir.

Ayrılma: *Göresiye* biçiminin *gör-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de bağlama edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

vi. *olasıya*

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1798) *ol-* fiilinin 1. anlamı “meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak”, 2. anlamı “gerçekleşmek veya yapılmak” biçiminde verilmektedir. Sözcüğün 11. anlamı “geçmek, tamamlanmak” “*İki yıl oldu. Nerede ise üç yıl olacak.*”, 14. anlamı “yaklaşmak, gelip çatmak” “*Sabah oldu.*” biçiminde tanımlanmaktadır. Karpuz ve Salan (2014, s. 12), zaman bildiren adların yalnız durumuyla kullanılan *olunca* yapısının “+(y)A kadar” anlamında zamanda sınırlandırma bildiren çekim edatı işlevine sahip olduğunu belirtmiştir. *Ol-* fiiline $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil ekinin eklenmesiyle oluşan *olasıya* zarf-fiil yapısı da *olunca* yapısında olduğu gibi zaman bildiren adlarla kullanımında $\text{+(y)A kadar / dek / değin}$ anlamında zamanda sınırlandırma bildiren çekim edatı olarak kullanılabilir.

(43) a) “Ali isteği olasıya bekledi.”

b) “Oy verme sabah 8.00’de başladı. Akar gibi geldi yedi mahalle. İki yatalak hasta dışında herkes parmağını bastı, oyunu attı. Gene de yasaya uyarak 17.00 olasıya bekledik.” (KKÖ, s. 133)

(43a) tümcesindeki *olasıya* yapısında *ol-* fiili “gerçekleşmek veya yapılmak” anlamında ve $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil eki zamanda sınırlandırma işlevindedir. Bu yönüyle *olasıya* bir zarf-fiil yapısıdır. (43b) tümcesinde ise *olasıya* zarf-fiil yapısında değildir. YT'nin başı olan *olasıya* yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi, dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: *olasıya* yapısında *ol-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (43b) tümcesinde *ol-* fiili $\text{-}\{(y)\text{AsIyA}\}$ zarf-fiil eki ile birlikte $\text{+(y)A kadar / dek / değin}$ anlamında zamanda sınırlandırma işlevindedir.

Kategorisizleşme: (43b)'de *zarf-fiil* > *çekim edatı* yapısına indirgenme ile birimin üye yapısında değişim olmuştur. Ayrıca *olasıya* yapısının çekim edatı işlevi zaman bildiren sözcüklerle birlikte kullanımında söz konusu olduğu için kullanım alanı ve özerkliği daralmıştır.

Tablo 8. *Olasıya* yapısının üye yapısı

<i>Zarf Tümceciği</i> (<i>zarf-fiil</i>)	>	<i>Çekim Edatı</i>
<i>Özne</i>	>	<i>Tümleç</i>

Yenileme: Karpuz ve Salan (2014, s. 12), Seyahatnâme'de *olunca* yapısının “+(y)A kadar” anlamında çekim edatı işlevinde zamanda sınırlandırma bildirdiğini belirtmektedir. Bundan hareketle *olunca* > *olasıya* yenilemesi olduğu düşünülebilir.

Katmanlaşma: *Olasıya* Türkiye Türkçesinde $\text{+(y)A kadar, oluncaya (kadar), olana kadar}$ ile aynı işlevde kullanımı dolayısıyla katmanlaşma sergiler.

- (44) a) “Saat ikiye kadar seni bekledim.”
 b) “Saat iki oluncaya (kadar) seni bekledim.”
 c) “Saat iki olana kadar seni bekledim.”
 d) “Saat iki olasıya seni bekledim.”

Ayrılma: *Olasıya* biçiminin *ol-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

vii. *varasıya*

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 2471) *var-* fiilinin 1. anlamı “erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasil olmak” biçiminde verilmektedir. Madde başı içinde ise (*herhangi bir şeye*) *varıncaya kadar* yapısı “ne varsa her şeyi” anlamı ile “*Renkli televizyona varıncaya kadar ne varsa aldı.*” tümcesinde tanıklanmaktadır. Karpuz ve Salan (2014, s. 3-4) birleşip kalıplaşma ile oluştuğunu belirttiği $+(n/y)A$ *varınca* yapısının Seyahatnâme'de çekim edatı işlevinde yer (mekân), zaman, nicelik, nesne ve kişi ifadelerinde “ $+(y)A$ kadar” anlamında sınırlama bildirdiğini söylemiştir. *Var-* fiiline $-(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin eklenmesi ile oluşan *varasıya* zarf-fiil yapısı da dilbilgiselleşerek nesne, konu ve yer ifadelerinde $+(y)A\}$ *kadar / dek / değin* anlamında çekim edatı işlevinde kullanılabilir.

- (45) a) “Ali, otobüs Eskişehir’e varasıya yol boyunca uyudu.”
 b) “Yeni aldığım deterjan çay lekesinden tutun da yağ lekesine varasıya kirleri söküp atıyor.”
 c) “Ama biz, ayrıksı sayılandan tutun da had şizofreniye varasıya, günlük dilde ‘deli’ denecek bir hal - tavır gösteren, yine çok tartışma götürecek bir başka adlandırılışla, ‘normal’ olmayan kurmaca kişileri arasında bir gezintiye çıkalmış şimdi.” (ZY, s. 71)
 d) “Yüksek öğrenimli, akademik dereceleri olan kişilerin yazılarına varasıya, basına, televizyon ekranına çıkan yazılara varasıya, bu en ilkel, en basit kural bir kâbus halinde.” (ZY, s. 88)
 e) “ğazanıñ ğapāna varasıya is oluyodu.” (EİTA, s. 355)
 f) “Kitabının adına varasıya kediler yaşamının ta içine sokulmuştur senin.” (SS, Erişim tarihi: 23.02.2021)
 g) “Yaşlıların tırnaklarına varasıya kesiyoruz. Bütün yaşlılarımızı evinde tutmaya çalışıyoruz” (H, Erişim tarihi: 23.02.2021)

(45a)’da *var-* fiilin asıl anlamında ve $-(y)AsIyA\}$ zarf-fiil ekinin de sınırlandırma işlevinde kullanıldığı görülmektedir. (45b-g) tümcelerinde ise *varasıya* yapısı *varıncaya kadar* yapısında olduğu gibi “ne varsa her şeyi” anlamındadır. YT’nin başı olan *varasıya* yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir:

Anlamsızlaşma: (45b-g)’de *varasıya* yapısında *var-* fiilinin dilbilgiselleşme sürecinde anlam yitimine uğradığı görülmektedir. (45b-g) tümcelerinde *var-* fiili $-(y)AsIyA\}$ zarf-fiil eki ile birlikte nesne, konu ve yer ifadelerinde $+(y)A\}$ *kadar / dek / değin* anlamında çekim edatı işlevinde kullanılabilir.

Kategorisizleşme: (45b-g)’de *zarf-fiil* > *çekim edatı* yapısına değişim ile birimin üye yapısında kayıplar oluşmaktadır.

Tablo 9. *Varasıya* yapısının üye yapısı

Zarf Tümcecijü(zarf-fiil)	>	Çekim Edatı
Özne, Tümleç	>	Tümleç

Yenileme: Bergamalı Kadri -{IncA} zarf-fiil ekinin *dek* çekim edatı gibi kullanılabilirdiğini “*gıtdüm eve dek ~ gıtdüm eve degin ~ eve varınca gıtdüm ~ eve varıncaya degin*” örneklendirerek şu açıklamayı yapmıştır:

Dek harfdür ki intihâ'-i gâyet için gelür, *gıtdüm eve dek* gibi. *Degin* de bu ma'nâyadır; *gıtdüm eve dagin* gibi; ammâ vakt olur ki eve varınca *gıtdüm* dirler, zâhir bu kelâmdan da murâd intihâ'-i gâyetdür; gâlib tahkîk budur ki *nün, cîm, dek* ma'nâsınadır /.../Su'âl eyleyüp dirler ise ki eger *nün, cîm, dek* ma'nâsına olsa tekrâr *dek* gelmez idi, nitelikim *eve varıncaya degin* dirler. Cevâb virüp dirüz ki te'kid-i lafzî için getirildi. (Karabacak, 2002, s. 53)

Bergamalı Kadri'nin açıklamasından anlaşıldığı üzere *varınca ~ varıncaya degin* yapısının sınırlandırma bildiren *dek* çekim edatı işlevinde dilbilgiselleştiği görülmektedir. Bundan hareketle *dek* çekim edatının *varınca ~ varıncaya degin* ile yenilendiği, *varınca ~ varıncaya degin* yapısının da *varasıya (kadar / dek / degin)* ile yenilendiği düşünülebilir.

Katmanlaşma: *Varasıya (kadar / dek / degin)* Türkiye Türkçesinde +(y)A *kadar, varıncaya (kadar), varana kadar* ile aynı işlevde kullanımı dolayısıyla katmanlaşma sergiler.

- (46) a) “Bugün köylerde internete kadar her şey var.”
 b) “Bugün köylerde internete varıncaya (kadar) her şey var.”
 c) “Bugün köylerde internete varana kadar her şey var.”
 d) “Bugün köylerde internete varasıya (kadar) her şey var.”

Ayrılma: *Varasıya* biçiminin *var-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de çekim edatı kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

3.2.2. Zarflaşma

Zarf, “eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların, adların ve belirteçlerin önüne gelerek onları zaman, durum, ölçü (miktar), yer ve soru bakımından belirten, açıklayan, sınırlandıran ya da anlamını derecelendiren” sözcük / yapılarıdır. Asıl zarflar ve sonradan zarf özelliği kazananlar, yani zarflıklar olarak sınıflandırılabilirler (Akçataş, 2019, s. 109). Kononov (1956, s. 233), zarflaşmayı “diğer söz bölüklerinin zarf haline gelmesi” olarak ifade eder. Araştırmacı zarflaşma için kimi sözcük ve bileşimlerin “izolasyon’u ile ilgilidir” değerlendirmesinde bulunarak bu sözcük ve bileşimleri şu biçimde sıralar:

1. Nominatif, datif, lokatif ve ablatif düşümlerinden
2. Son eklerden
3. Gerundiumlardan
4. 3’üncü şahıs iyelik ekli şekillerden
5. İsimlerin ve bazen sıfatların tekrarlanması ile meydana gelen kelimeler

Dilde meydana gelen değişim ve gelişimlere bağlı olarak zarf-fiil yapılarında da ses, anlam ve söz dizimi açısından kimi indirgemeler (=izolasyon) olması dolayısıyla dilbilgiselleşme görülmektedir. Bu bölümde aynı zamanda sözlüksel birim olarak Türkçe Sözlük’te (2011) bulunan *fiil-{{(y)AsIyA}}* zarf-fiil yapılarının zarflaşma süreci ele alınacaktır.

i. çıldırasıya

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 535) *çıldır-* fiilinin 1. anlamı “delirmek, aklını oynatmak”, 2. anlamı “(mec.) ısrarlı bir biçimde istemek, büyük arzu göstermek” biçiminde kaydedilmiştir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 535) madde başı olan *çıldırasıya* zarf olarak “çılgınca” anlamında kaydedilmiştir. YT'nin başı olan *çıldırasıya* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

(47) a) “Arkadaşı çıldırasıya hiç hastaneye gitmemişti.”

b) “İrem insanlarla daha ilgili oyunları tercih ederken, Ege nesnelere ilgili oyunlardan çıldırasıya hoşlanıyor.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

c) “Sevdiklerimizin yerine o küçük evcikte uzanmayı, çıldırasıya bir tutkuyla isteme...” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

Anlamsızlaşma: *Çıldırasıya* (47a) tümcesinde somut anlam ifade ederken (47b-c) tümcesinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur.

Kategorisizleşme: (47a)'da *çıldırasıya* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (47b-c)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 10. *Çıldırasıya* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(zarf-fiil)	>	Zarf
Özne	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (47b)'de *zarf* + *fiil* (47c)'de ise *zarf* + *sıfat* dizilimi sergilenmektedir.

Ayrılma: *Çıldırasıya* biçiminin *çıldır-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

ii. doyasıya

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 708), *doy-* fiili “isteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak; bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak; (mec.) yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak” anlamlarında kaydedilmiştir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 708) zarf olarak madde başı yapılan *doyasıya* “doyuncaya kadar yiyerek; (mec.) yeterince” anlamlarında kaydedilmiştir. (48a)'da YT'nin başı olan *doyasıya* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

(48) a) “Fedakâr kadın çocuklarının karnı doyasıya yemek yemedi.”

b) “Bakımlı ve neşeli çocuklar, parklarda doyasıya eğleniyordu.” (TUD, Erişim Tarihi: 10.07.2021)

c) “Sıkı bir tanışma olacak benim için Scribusla doyasıya bir dansı sabırsızlıkla bekliyordum /.../” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

Anlamsızlaşma: *Doyasıya* (48a) tümcesinde somut anlam ifade ederken (48b-c) tümcelerinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur.

Kategorisizleşme: (48a)'da *doyasıya* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (48b-c)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 11. *Doyasıya* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Zarf
Özne	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (48b)'de *zarf* + *fiil* (48c)'de ise *zarf* + *sıfat* dizilimi sergilemektedir.

Ayrılma: *Doyasıya* biçiminin *doy-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

iii. *kıyasıya*

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1433) *kıy-* fiilinin 1. anlamı “çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak”, 3. anlamı “(mec.) acımayıp öldürmek” ve 4. anlamı “(mec.) acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek” anlamlarında kaydedilmiştir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1432) madde başı olan *kıyasıya* sözcüğünün 1. anlamı sıfat olarak “çok şiddetli, korkunç, müthiş”, 2. anlamı zarf olarak “şiddetli bir biçimde” şeklinde kaydedilmiştir. (49a)'da YT'nin başı olan *kıyasıya* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

- (49) a) “Etləri küçük küçük kıyasıya saat bir oldu.”
 b) “Genç kız kendisine kıyasıya zulmettiler.”
 c) “İki boksör ringde kıyasıya dövüşüyorlardı.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)
 d) “Irak'ta kıyasıya bir savaş hüküm sürüyordu.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

Anlamsızlaşma: *Kıyasıya* (49a-b) tümcelerinde somut anlam ifade ederken (49c-d) tümcelerinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur.

Kategorisizleşme: (49a-b)'de *kıyasıya* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (49c-d)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 12. *Kıyasıya* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Zarf
Özne, Nesne	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (49c)'de *zarf* + *fiil* (49d)'de ise *zarf* + *sıfat* dizilimi sergilemektedir.

Ayrılma: *Kıyasıya* biçiminin *kıy-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

iv. *olasıya*

Olasıya zarf-fiil yapısı zaman bildiren sözcüklerle kullanımında +(y)A kadar anlamında edatlaştığı gibi üye yapısını tamamen yitirmesi ile yani kategorisizleşmesi sonucu fiil ve sıfatları niteleyen bir zarf olmaktadır. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1796) zarf olarak madde başı yapılan *olasıya* “olabileceği ölçüde, olabileceği kadar” ve *oldum olasıya* “oldum olası” anlamında kaydedilmiştir. Gencan (1983, s. 221), “aşırılık belirteçleri” başlığı altında “fevkalade, harikulade” gibi eskimiş yabancı deyimler yerine Refik Halit Karay'ın *olasıya* sözcüğünü çok güzel kullandığını belirtmiştir. (50a)'da YT'nin başı olan *olasıya* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

(50) a) “Kaza olasıya kimse yoldaki çukuru fark etmemiş.”

b) “Sıradan bir çözümlenme sorusu üzerinde bile yaptıkları yorumlarda o saygı duyulması anlatımlar beni olasıya kıvandırır, zevklendirirdi.” (GG, s. 120)

c) “Tepeden turnağa kadar süslü, olasıya sokulgan, yabancı erkek temasına alışkın, aynı zamanda aileden iki kadının arasına gömülüp otomobil gezintisine çıkmış mıydı? (BS, s. 78)

d) “Bu binek taşı, bu kapının önünde oldum olasıya durur beyim.” (TCKTCBŞ, s. 123)

Anlamsızlaşma: *Olasıya* (50a) tümcesinde somut anlam ifade ederken (50b-c) tümcelerinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur. Nitekim dilbilgiselleşmenin başlangıç aşamasında anlam kaybı değil anlam geçişi söz konusu olabileceği (Hopper ve Traugott, 2003, s. 94; Gökçe, 2013, s. 33) yönünde görüşler de vardır. (49d)'de *oldum olasıya* yapısının “sınırsız zaman anlamı” (Göğüş, 1969, s. 123) taşınması dolayısıyla *olasıya* yapısının söz konusu kullanımında anlamsızlaştığı görülmektedir. *Oldum olasıya* yapısı sınırlar arası bakış işaretlemektedir.

Kategorisizleşme: (50a)'da *olasıya* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (50b-d)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 13. *Olasıya* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(<i>zarf-fiil</i>)	>	Zarf
Özne	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (50b)'de *zarf* + *fiil* (50c)'de ise *zarf* + *sıfat* dizilimi sergilenmektedir. Bu da sözcüğün kullanım sıklığı sonucu dağılımsal açıdan genişlediğini göstermektedir. Göğüş (1969, s. 123), *olasıya* yapısının *ol-* fiilinin di'li geçmiş kipinin 1. tekil kişisiyle *oldum olasıya* biçiminde birleşmesi sonucu sınırsız zaman anlamı veren bir deyim yaptığını ve öge almadığını belirtmiştir. *Oldum olasıya* yapısında *olasıya* yapısının konumunun sabitleşmesi ve *oldum olasıya* kullanımında öge almaması kategorisizleşme göstergesidir.

Ayrılma: *Olasıya* biçiminin *ol-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

v. *öldüresiye*

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1845), *öldür-* fiilinin 1. anlamı “bir canlının hayatına son vermek” olarak kaydedilmiştir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1845) zarf olarak *öldüresiye* “öldürürcesine” anlamında

madde başı yapılmıştır. YT'nin başı olan *öldüresiye* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

- (51) a) “Aslan avını öldüresiye sırtlan geride bekledi.”
 b) “Oklavayla öldüresiye dövdü annem beni.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)
 c) “Bütün bu yabancı askerler bizi öldüresiye rahatsız ediyordu.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)
 d) “Nedir bilmiyorum, ölesiye, öldüresiye bir suskunluğu sığınak diye seçişimin nedeni...” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

Anlamsızlaşma: *Öldüresiye* (51a) tümcesinde somut anlam ifade ederken (51b-c) tümcelerinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur.

Kategorisizleşme: (51a)'da *öldüresiye* zarf-fiil yapısı üyelerini korumaktadır. (51b-d)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 14. *Öldüresiye* yapısının üye yapısı

Zarf Tümceciği(zarf-fiil)	>	Zarf
Özne, Nesne	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (51b-c)'de *zarf* + *fiil* (51d)'de ise *zarf* + *sıfat* dizilimi sergilemektedir.

Ayrılma: *Öldüresiye* biçiminin *öldür-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

vi. ölesiye

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1846) *öl-* fiilinin 1. anlamı “yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek” biçiminde verilmektedir. Türkçe Sözlük'te (2011, s. 1846) zarf olarak madde başı yapılan *ölesiye* sözcüğünün 1. anlamı “ölümü göze alacak kadar, ölüncesine” 2. anlamı “fazla bir biçimde” şeklinde kaydedilmiştir. (52a)'da YT'nin başı olan *ölesiye* zarf-fiil yapısının dilbilgiselleşme sürecinde *söz dizimi*, *dilbilgisi* ve *anlam* indirgemesine / değişimine uğradığı görülmektedir.

- (52) a) “İki bacı, ölesiye birlikte oturalım diyorum...” (ID, s. 261)
 b) “Eugene Smith bu fotoğrafları yayınlıyor, yayınlattıktan sonra da fabrikanın adamları onu ölesiye dövüyorlar Minimata'da... Amerika'ya adeta ölüsü gidiyor, fakat mucizevi bir şekilde yaşamına devam ediyor.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)
 c) “Kitabı ve aşkı ölesiye bir gençlik sıtmasına şerh tutuyordu bakiyesi için.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)
 d) “Dudaklarınız öldüm ölesiye güzel.” (TUD, Erişim tarihi: 10.07.2021)

Anlamsızlaşma: *Ölesiye* (52a) tümcesinde somut anlam ifade ederken (52b-c) tümcelerinde soyut anlam ifade etmektedir. Bu yönüyle *somut* > *soyut* anlam değişimi ile bulanıklaşma söz konusudur. (52d)'de *öldüm ölesiye* yapısının *oldum olasıya* gibi “sınırsız zaman anlamı” (Göğüş, 1969, s. 123) taşınması dolayısıyla söz konusu kullanımda *ölesiye* sözcüğünün anlamsızlaştığı görülmektedir. *Öldüm ölesiye* yapısı sınırlar arası bakış işaretlemektedir.

Kategorisizleşme: (52a)'da *ölesiye zarf-fiil* yapısı üyelerini korumaktadır. (52b-d)'de ise *zarf-fiil* > *zarf* değişimi ile zarf-fiilin üye yapısında değişim olmuştur.

Tablo 15. *Ölesiye* yapısının üye yapısı

<i>Zarf Tümceciği(zarf-fiil)</i>	>	<i>Zarf</i>
<i>Özne</i>	>	-

Dağılımsal olarak *zarf-fiil* + *fiil* dizilimiyle fiilleri niteleme işlevi bulunurken (52b)'de *zarf* + *fiil* (52c)'de ise *zarf* + *sifat* dizilimi sergilemektedir. Bu da sözcüğün kullanım sıklığı sonucu dağılımsal açıdan genişlediğini göstermektedir. *Öldüm ölesiye* yapısında *ölesiye* sözcüğünün konumunun sabitleşmesi ve *öldüm ölesiye* kullanımında öge almaması kategorisizleşme göstergesidir.

Ayrılma: *Ölesiye* biçiminin *öl-* fiiliyle eşzamanlı olarak hem zarf-fiil hem de zarf kullanımı ayrılma özelliği gösterir.

Sonuç

-(y)AsIyA zarf-fiil eki üzerine yaptığımız incelemede şu sonuçlar elde edilmiştir.

1. -(y)AsIyA zarf-fiil eki eklendiği fiillerin kalınsız özelliklerine duyarlılık göstermektedir.

a) Söz konusu zarf-fiil eki ile kurulan birleşik tümcelerde;

- yan tümce ve temel tümcedeki fiiller bitiş dönüşümlü olduğunda
- yan tümce bitiş dönüşümlü olup baş dönüşümlü olan temel tümcede (O1) vurgulandığında
- baş dönüşümlü olan yan ve temel tümcelerde (O1) vurgulandığında
- baş dönüşümlü yan tümcede (O1) vurgulanıp temel tümce bitiş dönüşümlü olduğunda

temel tümce zaman çizgisinde yan tümceden önce yer almaktadır. Bu nedenle temel tümce gerçekleştiği / tamamlandığı an itibariyle yan tümce gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla ortada gerçekleşmeyen bir eylem söz konusudur. Bu nedenle de bu tür birleşik tümcelerde asıl vurgulanan yan tümcedir.

b). -(y)AsIyA zarf-fiil eki ile kurulan birleşik tümcelerde;

- yan tümce bitiş dönüşümlü olup baş dönüşümlü olan temel tümcede (O2) vurgulandığında ya da temel tümce dönüşümsüz olduğunda
- baş dönüşümlü olan yan tümcede (O1) vurgulanıp baş dönüşümlü olan temel tümcede (O2) vurgulandığında ya da temel tümce dönüşümsüz olduğunda

temel tümcedeki eylem devam ederken yan tümcedeki eylem de gerçekleşip devam eder. Yan tümce görece olarak temel tümceyi sonlandırır. Bu yönüyle -(y)AsIyA temel tümceyi zamanda sınırlandırmaktadır.

c) -(y)AsIyA zarf-fiil eki ile kurulan birleşik tümcelerde;

- baş dönüşümlü yan ve temel tümcelerde (O2) vurgulandığında ya da yan ve temel tümceler dönüşümsüz olduğunda

- baş dönüşümlü yan tümcede (O2) vurgulanıp temel tümce dönüşümsüz olduğunda

- yan tümce dönüşümsüz olup baş dönüşümlü temel tümcede (O2) vurgulandığında

temel tümce, yan tümceden önce gerçekleşip devam ederken yan tümce gerçekleşmekte ve temel tümceyi sonlandırmaktadır. Bu yönüyle yan tümce, temel tümceyi zamanda sınırlandırmaktadır.

d) -(y)AsIyA} zarf-fiil eki ile kurulan birleşik tümcelerde;

- baş dönüşümlü yan tümcede (O2) vurgulanıp temel tümce bitiş dönüşümlü ya da (O1) vurgulandığı baş dönüşümlü olduğunda

- yan tümce dönüşümsüz olup temel tümce bitiş dönüşümlü ya da (O1) vurgulandığı baş dönüşümlü olduğunda

yan tümce gerçekleşirken herhangi bir noktada temel tümce gerçekleşmektedir. *Fiil-{{(y)AsIyA}}* yapısı *fiil-{{(X)rken}}* işlevindedir. Bu yönüyle yan tümce, temel tümcenin gerçekleşim zamanını belirtmektedir.

2. -(y)AsIyA} zarf-fiil ekli yan tümce ile temel tümcede özneler ortak olması durumunda yan tümce ve temel tümcenin öğeleri arasında karşıtlık - kıyas söz konusu olabilmektedir. Bu durum yukarıda belirtilen tüm kombinasyonlarda görülmektedir.

-{{(y)AsIyA} zarf-fiil ekinin olumsuz biçimi -{{mAyAsIyA} ~ -{{mAmAsIyA}'dır. Ekin olumsuz biçimi -{{mAyAcAk biçimde}, -{{mAyAcAk kadar} (Gencan, 1979, s. 400) ve -{{mAmAk üzere} işlevinde kullanılmaktadır. Söz konusu kullanım hem öge ortaklığı olan hem de öge ortaklığı olmayan *fiil-{{mAyAsIyA} ~ fiil-{{mAmAsIyA} yapıları birleşik tümcelerde tespit edilmiştir.*

3. Yan tümceyi oluşturan *fiil-{{(y)AsIyA}* yapısı dilbilgiselleşme sürecinde söz dizimi ve anlam bilgisi yönüyle kimi indirgemelere uğrarken işlevsel açıdan -{{(y)AsIyA} dilbilgisel biriminin anlamsal işlevini sürdürebildiği görülmektedir. Bu bağlamda *fiil-{{(y)AsIyA}* yapısının edatlaştığı yapı ve işlevler şu biçimdedir:

bakasıya, “+(y)A göre” anlamında karşıtlık – kıyas bildiren çekim edatı

diyesiye “gibi”, anlamında benzerlik, “-(y)AnA kadar” / “+(y)A kadar” anlamında sınırlandırma bildiren çekim edatı ve “söylenildiğine göre, rivayet edildiğine göre, güya” anlamında görecelik bildiren bağlama edatı

gelesiye “+(y)A kadar” anlamında yer, zaman ve konuda sınırlandırma bildiren çekim edatı

gidesiye “+(y)A kadar” anlamında yer ve zamanda sınırlandırma bildiren çekim edatı

göresiye “denilene göre, söylenene göre” (Kamacı, 2011, s. 163) veya “güya” anlamında görecelik bildiren bağlama edatı

olasıya “+(y)A kadar” anlamında zamanda sınırlandırma bildiren çekim edatı

varasıya “+(y)A kadar” anlamında nesne, konu ve yerde sınırlandırma bildiren çekim edatı

-(y)AsIyA eki temel tümce gibi ögelere sahip yan tümceler oluşturması yönüyle bir zarf-fiil ekidir. Bu tür yapılarda temel tümcenin “gerçekleşim zamanı”nı ve “gerçekleşme sınırı”nı belirtmekte ve ayrıca temel tümcenin gerçekleşim noktası itibarıyla yan tümcenin gerçekleşmediğini, yani “gerçekleşmeyen eylem”i vurgulamaktadır. *-(y)AsIyA* zarf-fiil eki için belirtilen “varsayımsal ifadeler oluşturma” işlevi ise dilbilgisel birim olan *-(y)AsIyA* zarf-fiil ekinin eklendiği fiille birlikte daha dilbilgisel bir özellik kazanması ile ilgilidir. Doğal olarak bu yapıların dilbilgiselleşme derecesi birbirinden farklıdır. Söz konusu ek bu tür kullanımlarda görece zarf-fiil eki işlevinden soyutlanmakta ve oluşturduğu yapı dilbilgiseleşerek sözlükselleşmiş *çıldırasıya*, *doyasıya*, *kıyasıya*, *olasıya*, *öldüresiye*, *ölesiye* ya da henüz sözlükselleşmemiş *baylısıya*, *çatlayasıya*, *koşasıya* vb. zarflar oluşturmaktadır.

Eser adları ve internet kaynakları için kısaltma listesi

AD: Batur, E. (2008). *Ada Defteri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

AGSS: Yaşar Kemal (2003). *Al Gözlüm Seyreyle Salih*. İstanbul: Adam Yayınları.

BÇ: Fakir Baykurt (1982). *Barış Çöreği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

BDBB: Yaşar Kemal (1993). *Denizler Kurudu (Bu Diyar Baştanbaşa-2)*. İstanbul: Toros Yayınları.

BKA: Batur, E. (2015). Bilge Karasu'nun Ankara'sı. *Notos*, Sayı 54, Ekim-Kasım 2015, s. 108-110.

BS: Karay R. H. (2014). *Bugünün Saraylısı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ÇHYA: Çeker, M. (2015). *Çumra Havalisi Yörükleri Ağzı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

EBE: <https://www.ekrembugraekinci.com/articles/?pg=2&id=1> Erişim tarihi: 22.02.2021.

EİTA: Yıkılmış, S. (2015). *Ağız Atlasları Hazırlama Yöntemleri ve Eskişehir İli Türkmen Ağızları*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

FMN: <https://forum.memurlar.net/konu/1533313/> Erişim tarihi: 27.02.2021.

GG: Özcan, C. (2010). *Gözbeğim Göztepe*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

GÜ: Sepetçioğlu, M. N. (1978). *Geçitteki Ülke*. İstanbul: İrfan Yayınevi.

H: <https://www.haberler.com/yaslilara-evlerinde-sac-ve-sakal-tirasi-hizmeti-13071867-haberi/> Erişim tarihi: 23.02.2021.

ID: Fakir Baykurt (2000). *Irazca'nın Dirliği*. İstanbul: Adam yayınları.

K: Fakir Baykurt (1999). *Keklik*. İstanbul: Adam Yayınları.

KA: Fakir Baykurt (1971). *Kaplumbağalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

KBA: Fakir Baykurt (2000). *Özyaşam 4 – Köşe Bucak Anadolu*. İstanbul: Papirüs.

KKÖ: Fakir Baykurt (2018). *Özyaşam 3 – Kavacık Köyünün Öğretmeni*. İstanbul: Literatür Yayınları.

KR: Fakir Baykurt (2008). *Koca Ren*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

MNS: *Mustafa Necati Sepetçioğlu* (2007). (Editör Hülya Argunşah). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÖÇ: Fakir Baykurt (2018). *Özyaşam 1 - Özüm Çocuktur*. İstanbul: Literatür Yayınları.

SS: <https://selcuksoyalp.wordpress.com/tag/soylesi/> Erişim tarihi: 23.02.2021.

ŞV: <https://www.sikayetvar.com/uye/rasit-7046371> Erişim tarihi: 27.02.2021.

- TCKTCBŞ: Göğüş, B. (1969). Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri. *Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, s. 89-142.
- TUD: Aksan, Y. vd. (2012). Construction of the Turkish National Corpus (TNC). In Proceedings of the Eight International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2012). İstanbul. Türkiye. <http://www.lrec-conf.org/proceedings/lrec2012/papers.html> Erişim tarihi: 10.07.2021.
- WT: <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26458> Erişim tarihi: 26.02.2021.
- Y: Fakir Baykurt (1977). *Yayla*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YF: Fakir Baykurt (2002). *Yüksek Fırınlr*. İstanbul: Adam Yayınları.
- YÖ: Fakir Baykurt (2012). *Yılanların Öcü*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- ZY: Akatlı, F. (1994). *Zamansız Yazılar*. İstanbul: YKY.

Kaynakça

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya.
- Akçataş, A. (2019). Belirteçler. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri*. Ankara: Gazi Kitabevi, s. 109-135.
- Aydemir, İ. A. (2019). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Nobel.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bacanlı, E. (2014). *Kılınş Kategorisi ve Altaycada Kılınş Belirleyicisi Olarak Art Füller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*. Ankara: Gazi.
- Can, M. (2018). *Dilbilgiselleşme ve Eski Uygurca Edatlar*. Ankara: Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. (Uyarlayan: Ahmet Benzer). İstanbul: Kabalcı.
- Doğru, F. (2020). *Kılınş. Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. Ankara: Gazi.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Erdem, İ. (1998). *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ergin, M. (2008). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın / Yayım / Tanıtım.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gencan, T. N. (1983). *Dilbilgisi I-II-III*. İstanbul: Kanaat.
- Givón, T. (1979). *On Understanding Grammar*. New York etc.: Academic.
- Göğüş, B. (1969). Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri. *Belleten*, Ankara: TDK, s. 89-142.
- Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London and New York: Routledge.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Haspelmeth, M. (1998). Does Grammaticalization Need Reanalysis. *Studies in Language*, 22: 2, 315-351.

- Heine, B. ve Reh, M. (1984). *Grammaticalization and Reanalysis in African Languages*. Helmut Buske Verlag Hamburg.
- Hopper, P. J. (1996). Some Recent Trends in Grammaticalization. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 25, s. 217-236.
- Hopper, P. J. ve Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University.
- İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Johanson, L. (2004). On Turkic transformativizers and nontransformativizers. *Turkic Languages*, 8, 180-190.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş*. (Çeviren Nurettin Demir). Ankara: Grafiker.
- Kamacı, D. (2011). Erzurum Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkıları. *MJH*, (1)1, s. 157-164.
- Karabacak, E. (2002). *Bergamah Kadri Müyessiretü'l-Ulüm*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*. Ankara: Divan Kitap.
- Karpuz, H. Ö. ve Salan, E. (2014). Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Çekim Edatı İşlevinde Kullanılan – Inca Ekli Zarf-eylem Yapıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 35, Konya, s. 1-19.
- Kononov, A. N. (1956). *Çağdaş Türk Edebi Dilinin Grameri*. (Çeviren: Sabit Sayılı). Moskova-Leningrad: Sovyet İlimler Akademisi Basımevi. (Ankara: Türk Dil Kurumu Kütüphanesi).
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lehmann, C. (2002). *Thoughts on Grammaticalization*. Second. revised edition. Erfurt: Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt Nr. 9.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Second Edition. New York: Oxford University.
- McMahon, April M. S. (1994). *Understanding Language Change*. Cambridge: Cambridge University.
- Salan, E. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Sınırlandırma Yapıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Smith, C. S. (1997). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uğurlu, M. (1999). -ArAk ve -p ile Kurulan Zarf Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü. 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1181-1187.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde 'Bakış' ('Aspektotempora'). *Türkbilig*, 2003/5: 124-133.
- van Schaaik, G. (2020). *The Oxford Turkish Grammar*. New York: Oxford University.
- Vendler, Z. (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review*. Vol. 66, No. 2, s. 143-160.
- Yılmaz, Ö. D. (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.